

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

**Průvodcovská činnost za „normalizace“ a dnes z pohledu
průvodců cestovního ruchu**

Bc. Kateřina Stiborová

© 2021 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Kateřina Stiborová

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Průvodcovská činnost za "normalizace" a dnes z pohledu průvodců cestovního ruchu

Název anglicky

Guiding during "normalization" and today from the perspective of tourist guides

Cíle práce

Cílem diplomové práce je postihnout pamětnické reflexe fungování průvodcovské činnosti a cestovního ruchu v době tzv. normalizace a následné transformace po roce 1989 v Československu z perspektivy průvodců cestovního ruchu. Historický kontext sledovaného problému bude zjišťován na základě odborné literatury, excerptce archivních materiálů a dobového tisku. Aktérská perspektiva bude získána na základě orálně-historických rozhovorů.

Metodika

Diplomová práce bude řešena za využití triangulace výzkumných metod a technik sběru dat. Primární metodou bude orální historie, respektive vedení orálně-historických rozhovorů s průvodci, kteří v této profesi pracovali v době tzv. normalizace a následné transformace po roce 1989. Dále bude využita metoda obsahové analýzy archivních dokumentů a dobového tisku vztahující se k danému tématu.

Doporučený rozsah práce

60-80 str.

Klíčová slova

Cestovní ruch, průvodcovská činnost, "normalizace", transformace, orální historie.

Doporučené zdroje informací

MÜCKE, Pavel. Šťastnou cestu...?!: proměny politik cestování a cestovního ruchu v Československu za časů studené války (1945-1989). Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2017. ISBN 978-80-7415-149-1.

PŮTOVÁ, Barbora. Antropologie turismu. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-802-4643-540.

RYCHLÍK, Jan. Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalcká politika 1848-1989. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. Česká společnost po roce 1945. ISBN 978-80-7285-081-5.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.

Předběžný termín obhajoby

2020/21 LS – PEF

Vedoucí práce

PhDr. Sandra Kreisslová, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 20. 10. 2020

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 21. 10. 2020

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 30. 11. 2021

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Průvodcovská činnost za „normalizace" a dnes z pohledu průvodců cestovního ruchu" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30.11.2021

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala zejména PhDr. Sandře Kreisslové, Ph.D. za odborné vedení a vstřícný přístup při konzultování diplomové práce. Velký dík patří mé rodině a přátelům za podporu. Dále bych chtěla poděkovat všem pamětníkům a pamětnicím za důvěru a za čas, který mi věnovali.

Průvodcovská činnost za „normalizace“ a dnes z pohledu průvodců cestovního ruchu

Abstrakt

Období tzv. normalizace je charakteristické omezenou možností cestování. Průvodcovská činnost byla touto skutečností sice ovlivněna, ale zároveň představovala způsob, jak se překážkám v cestování vyhnout, z čehož pramenila prestiž profese průvodce. S uvolněním cestování po revoluci v roce 1989 se proměnila i práce průvodce cestovního ruchu, a to nejen z hlediska náplně práce a organizace, ale i z hlediska vnímání její prestiže. Diplomová práce se snaží reflektovat proměnu ve fungování průvodcovské činnosti ve sledovaném období z pohledu samotných průvodců cestovního ruchu. Pamětnická perspektiva byla získávána pomocí tematicky zaměřených orálně-historických rozhovorů, doplňkovou výzkumnou metodou byla obsahová analýza archivních dokumentů a dobového tisku.

Klíčová slova: Cestovní ruch, průvodcovská činnost, "normalizace", transformace, orální historie.

Guiding during "normalization" and today from the perspective of tourist guides

Abstract

The period of so-called normalization is characterized by limited possibility of traveling. Although the tourist guiding was influenced by this fact, it was also a way to avoid obstacles in traveling, which was the source of the prestige of this profession. With the liberalization of traveling after the revolution in 1989, tourist guiding also changed, not only in terms of workload and organization, but also in terms of perception of its prestige. The diploma tries to reflect the change in the functioning of tourist guiding in the observed period from the point of view of tourist guides themselves. The witness perspective was acquired through thematically focused oral-historical interviews, the additional research method was the content analysis of archival documents and periodicals.

Keywords: Tourism, tourist guiding, “normalization”, transformation, oral history

Obsah

1 Úvod.....	10
2 Cíl práce a metodika	12
3 Teoreticko-metodologická část	18
3.1 Literární rešerše.....	18
3.2 Paměť v orálně-historickém výzkumu	21
3.3 Cestovní ruch	25
3.3.1 Typologie cestovního ruchu.....	27
3.3.2 Průvodci cestovního ruchu.....	29
3.3.3 Autenticita v cestovním ruchu	30
Vlastní práce.....	33
3.4 Cestovní ruch v období tzv. normalizace.....	33
3.5 Profese průvodce v období tzv. normalizace	35
3.5.1 Motivace k výběru profese průvodce.....	37
3.5.2 Příprava na výkon profese	42
3.5.3 Každodennost práce průvodce	46
3.5.4 Turisté ze zahraničí	55
3.5.5 Politické aspekty práce průvodce	59
3.5.6 Ekonomické aspekty práce průvodce	65
3.6 Cestovní ruch po roce 1989.....	68
3.7 Profese průvodce po roce 1989	69
4 Zhodnocení výsledků	77
5 Závěr.....	80
6 Seznam použitých zdrojů	82
6.1 Knižní zdroje.....	82
6.2 Periodika	84
6.3 Elektronické zdroje	86
6.4 Zákony a normy	87
6.5 Archivní prameny.....	87
6.6 Orální prameny.....	88
7 Přílohy	89

Odkazovaný seznam příloh

Příloha 1 Přijímací test pro zájemce o průvodcovskou činnost	89
Příloha 2 Otázky pro ústní zkoušky průvodců	95

Seznam obrázků

Obrázek 1 Tematické okruhy pro zkoušky průvodců	45
---	----

Seznam tabulek

Tabulka 1 Seznam informátorů	16
------------------------------------	----

Seznam použitých zkratk

CKM	Cestovní kancelář mládeže
ČSR	Česká socialistická republika
ČSSR	Československá socialistická republika
KSČ	Komunistická strana Československa
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
MVO	Ministerstvo vnitřního obchodu
NDR	Německá demokratická republika
NVP	Národní výbor hlavního města Prahy
PIS	Pražská informační služba
SSR	Slovenská socialistická republika
StB	Státní bezpečnost
ÚMKŠ	Ústřední metodické a koordinační sbory pro práci s průvodci

1 Úvod

Profese průvodce je jednou z nejstarších profesí vůbec. Je úzce spojená s cestovním ruchem a cestováním jako takovým. V období tzv. normalizace, které se obvykle datuje od pražského jara v roce 1968 až do sametové revoluce v roce 1989, byla profese průvodce ovlivněna zejména tím, že existovaly překážky v oblasti cestování. Omezen byl v různé míře příjezdový i výjezdový cestovní ruch. Přestože průvodci měli větší možnosti vycestovat ze země než běžní občané, tato omezení ovlivnila podmínky pro výkon profese. Po revoluci v roce 1989 se možnosti cestování otevřely a tím se změnil i charakter práce průvodce.

Předkládaná práce se zabývá proměnou fungování této profese v období tzv. normalizace a po následné transformaci v roce 1989. V metodice je nejprve stanoven cíl práce a výzkumné otázky, dále jsou zde představeny použité výzkumné metody a blíže je popsáno jejich praktické využití autorkou práce. V teoreticko-metodologické části jsou v kapitole literární rešerše shrnuty dosavadní výsledky bádání a následně jsou představeny teoretické koncepty vážící se k tématu práce. Jedná se zejména o paměť a její specifika v orálně-historickém výzkumu, teoretické přístupy k definování cestovního ruchu, jeho historie zejména ve vztahu ke vzniku volného času, typologie cestovního ruchu a samostatná kapitola se věnuje průvodcům cestovního ruchu, kořenům této profese a roli průvodce.

Empirická část práce je rozdělena chronologicky na dvě hlavní části. První z nich se zabývá obdobím tzv. normalizace. Je zde nejprve kapitola věnovaná organizaci cestovního ruchu z hlediska oficiálních struktur, která se vyvíjela již od roku 1948 a následuje velká kapitola zabývající se profesí průvodce v tomto období. V této kapitole jsou nejprve nastíněny normy a vyhlášky upravující profesi průvodce a také instituce pověřené organizací průvodcovské činnosti na území Československa. Dále jsou zde analyzována a interpretována data získaná vedením orálně-historických rozhovorů a obsahovou analýzou archivních dokumentů a dobového tisku. Druhá část se zabývá situací po sametové revoluci v roce 1989. První kapitola je věnována organizační struktuře cestovního ruchu po roce 1989. Další kapitola se zabývá profesí průvodce po roce 1989. První část kapitoly je věnována zejména měnící se legislativě upravující podmínky pro

výkon této profese a následuje opět interpretace a analýza dat získaných provedeným výzkumem.

2 Cíl práce a metodika

Cílem diplomové práce je zachytit pamětnické reflexe fungování průvodcovské činnosti a cestovního ruchu v době tzv. normalizace a následné transformace po roce 1989 v Československu. Daná problematika byla zjišťována z perspektivy průvodců cestovního ruchu¹, která byla získávána pomocí tematicky zaměřených orálně-historických rozhovorů. Byla stanovena hlavní výzkumná otázka, která zní: *Jaká je pamětnická reflexe fungování profese průvodce cestovního ruchu v Československu v období tzv. normalizace a po transformaci v roce 1989?* K dosažení cíle diplomové práce byly rovněž stanoveny výzkumné podotázky:

- *Jaká byla motivace ke zvolení této profese?*
- *Jak probíhala příprava k výkonu profese průvodce cestovního ruchu?*
- *Co tvořilo každodennost této profese v období tzv. normalizace?*
- *Jak se ve sledovaném období měnily podmínky pro výkon této profese?*

Diplomová práce byla zpracována pomocí metod kvalitativního výzkumu za využití triangulace výzkumných metod. Jako hlavní výzkumná metoda byla použita metoda orální historie, která byla doplněna o obsahovou analýzu archivních dokumentů a dobového tisku.

Orální historie je kvalitativní metoda výzkumu. Základní tezí této metody je, že obrazy minulosti si lidé mezi sebou od pradávna předávají prostřednictvím mluveného slova. Jejím jádrem je tedy paměť. Přesnější definice dle Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho zní: „*Jedná se o řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální*

¹ V teorii cestovního ruchu je běžné rozlišovat mezi objektovým průvodcem, průvodcem poznávacího zájezdu a průvodcem městem. Pro účely diplomové práce bude průvodcem cestovního ruchu chápán každý, kdo provádí turisty a poskytuje jim odborný výklad, bez ohledu na to, jestli se specializuje pouze na konkrétní památkový objekt, město, zemi nebo více zemí.

prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.“²

Hlavními formami orálně-historického výzkumu jsou rozhovor a životní příběh. Rozhovor se v orální historii většinou váže ke konkrétní historické události, kterou dotazovaný prožil. Používá se především tehdy, pokud je tazatel omezen tématem nebo časem, jinak se dává přednost celým životopisným vyprávěním. Během životopisného vyprávění nejsou narátorovi kladeny předem připravené otázky. Narátor je naopak především v první části pobízen ke zcela volnému vyprávění. Platí zde přesvědčení, že významy, které lidé přikládají jednotlivým okamžikům v jejich životě, je možné správně interpretovat pouze na pozadí celého jeho životního příběhu. Vyprávění je většinou realizováno ve více setkáních. Při prvním sezení by měl narátor volně hovořit o svém životě, přičemž by ho tazatel měl co nejméně přerušovat. Během druhého sezení se pak konkretizují témata, která byla zmíněna při prvním setkání.³

Získávání informátorů probíhalo různým způsobem. Hlavním kritériem výběru bylo to, zda působili jako průvodci v průběhu tzv. normalizace a následně i po transformaci v roce 1989. První 4 informátoři pocházeli z řad bývalých kantorů autorky a byli kontaktováni mailem. Dále byli osloveni bývalí kolegové autorky a to telefonicky. Tímto způsobem byli získáni další 3 informátoři. Byla snaha získat informátory prostřednictvím výzev, které byly autorkou zveřejněny na Facebooku, a to přímo na jejím profilu i v profesních skupinách, kde se průvodci cestovního ruchu sdružují. Jednalo se o skupiny Průvodci a delegáti cestovního ruchu a Průvodci a delegáti sobě. Obě tyto skupiny jsou vedeny jako soukromé a bylo nutné požádat o přidání do skupiny. V těchto skupinách na výzvu odpověděli pouze dva informátoři. To mohlo být ovlivněno i tím, že pod příspěvkem ve skupině Průvodci a delegáti cestovního ruchu se rozběhla vyostřená diskuse týkající se možné předpojatosti autorky práce. Jeden ze členů skupiny vyjádřil názor, že práce bude bez ohledu na výpovědi informátorů kritická vůči období tzv. normalizace a bude obsahovat nepravdivé informace, protože jinak by školou nebyla přijata a neprošla by obhajobou. Na tento komentář reagovali další z členů skupiny ve snaze zastat se autorky práce. Diskuse se bohužel zvrtila v hádku a vše vyústilo až ve

² VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, s. 14.

³ Tamtéž, s. 140–141.

vzájemné urážky. Ze strany autorky bylo jedinou reakcí ujištění, že práce bude zpracována nezaujatě. Celý příspěvek byl následně po dohodě se správcem skupiny smazán. Zbytek informátorů byl získán metodou sněhové koule.

Průběh rozhovorů byl ovlivněn pandemií nemoci Covid-19 a souvisejícími opatřeními. Od původního záměru uskutečnit všechny rozhovory osobně bylo nakonec upuštěno a jejich část s ohledem na bezpečnost pamětníků proběhla telefonicky či prostřednictvím Skypu. (viz. Tabulka č. 1) Zde občas docházelo k technickým problémům, zejména u rozhovoru probíhajícího přes Skype. Jednalo se o problém s mikrofonom a měl vliv na kvalitu nahrávky rozhovoru. Výhodou těchto rozhovorů bylo větší pohodlí pamětníků a z toho pramenící uvolněnost. Nevýhodou byla zejména absence osobního kontaktu. Rozhovory, které se uskutečnily osobně, probíhaly většinou u pamětníků doma, výjimkou byly rozhovory s paní Ivetou, které proběhly v prázdné třídě na střední škole, kde působí jako učitelka. Původním cílem bylo, aby všechny rozhovory probíhaly ve dvou setkáních. Z důvodu časové vytíženosti informátorů ale 4 rozhovory proběhly pouze v průběhu jediného setkání. Výjimkou byly opět rozhovory s paní Ivetou, která měla omezený čas mezi výukou, a proto nakonec proběhla 3 kratší setkání.

Některé rozhovory byly narušovány vnějšími vlivy. V jednom případě to byl volně létající papoušek, který rozhovor rušil nejenom zvuky, ale i tím, že autorce práce sedal na hlavu a odpoutával tak pozornost její i pamětníkovu. Dále to byla přítomnost rodiny ve vedlejší místnosti, zvonění telefonu či domovního zvonku. Určitou překážkou byla nutnost mít v průběhu celého rozhovoru nasazený respirátor, což vedlo k tomu, že se zúčastněným špatně dýchalo i mluvilo a respirátor také částečně znemožnil vnímat výraz v obličeji a mohl působit jako určitá bariéra. Někteří informátoři si v domácích podmínkách sami respirátor sundali, ale autorka práce z důvodu ochrany zdraví informátorů měla respirátor nasazený vždy. Rozhovory mohly být ovlivněny rovněž tím, že autorka práce se se 7 informátory znala buď ze studií na střední škole, kde byli jejímu kantory nebo z brigády, kde byli jejími kolegy. Tato skutečnost mohla být výhodou v tom, že se pamětníci cítili příjemněji a bezpečněji, protože autorku znali a neměli takové zábrany a svěřili se i s tím, co by cizímu člověku nesvěřili. Na druhou stranu to občas vedlo k tomu, že měli sklon odbíhat od tématu a rozebírat osobní věci či vzpomínat na společné zážitky. U všech rozhovorů bez ohledu na to, jakou formou probíhaly, byla velkou výhodou skutečnost, že

všichni pamětníci jsou díky své profesi zvyklí mluvit spatra. Jejich mluvený projev byl plynulý bez větších přeruknutí a zastavování, což příznivě ovlivnilo přepisování rozhovorů.

V průběhu rozhovorů, které proběhly osobně, byl pamětníkům předložen k podpisu informovaný souhlas o nahrávání rozhovoru. U rozhovorů, které probíhaly distanční formou, je souhlas udělen ústně na začátku rozhovoru. Snaha autorky o získání souhlasu v papírové formě se potýkala především s menší technickou zdatností pamětníků a zábrany sdělit autorce adresu trvalého bydliště k zaslání papírového souhlasu. Všechny rozhovory byly nahrávány a ihned po pořízení byly převedeny do psané formy. Přepisy byly na základě domluvy rozeslány pamětníkům zpět ke kontrole. Pro zachování anonymity jsou v textu uváděna smyšlená jména informátorů i osob zmiňovaných v průběhu rozhovoru. Informované souhlasy, nahrávky i přepisy rozhovorů jsou uloženy v soukromém archivu autorky práce. Délka rozhovorů se pohybovala mezi 30 minutami až necelými 2 hodinami. Data pořízená při rozhovorech byla dále zpracována a dle identifikovaných tematických okruhů byla navržena osnova empirické části práce. Ze získaného vzorku 11 informátorů bylo 8 žen a 3 muži. Pamětníci se v průběhu svého života ke své profesi často po různě dlouhých pauzách vraceli. Z tohoto důvodu byl jako rozlišovací znak použit jazyk, ve kterém provázeli nebo stále provázejí a typ průvodcovské činnosti, kterému se věnovali. Byly stanoveny 3 typy průvodcovské činnosti: *objekt, příjezdový, výjezdový a domácí CR*. Objektem se rozumí, že průvodce působil na uzavřeném objektu, jako je hrad, zámek, radnice atd. Dále byl rozlišován příjezdový, výjezdový a domácí cestovní ruch podle toho, zda se zaměřovali na příjíždějící zahraniční turisty, na české turisty vyjíždějící do zahraničí nebo na české turisty na území tehdejšího Československa nebo současné České republiky. Jak je patrné z tabulky, průvodci se obvykle zaměřovali na více typů průvodcovství nebo své zaměření v průběhu života měnili.

Tabulka 1 Seznam informátorů

Jméno	Rok narození	Jazyky	Datum a místo rozhovoru	Typ průvodcovské činnosti
Josef	1965	němčina, ruština	13.1.2021, Praha	objekt, příjezdový CR
Dana	1959	angličtina, ruština	14.1.2021, telefonicky 20.1.2021, telefonicky	výjezdový CR, příjezdový CR
Iveta	1960	němčina, ruština	18.1.2021, Praha 25.1.2021, Praha 1.2.2021, Praha	objekt, výjezdový CR, příjezdový CR
Alena	1950	němčina, angličtina, švédština	19.1.2021, telefonicky	výjezdový CR, příjezdový CR
Miroslava	1958	angličtina, ruština	23.2. 2021, Skype	příjezdový CR
Danuše	1953	angličtina, ruština	28.2. 2021, Praha 6.3.2021, Praha	objekt, výjezdový CR, příjezdový CR
Jana	1952	ruština	5.6.2021, Český Brod 14.6.2021, Český Brod	objekt, výjezdový CR, příjezdový CR
Jaroslav	1961	ruština, angličtina	24.7.2021, Praha	příjezdový, domácí a výjezdový CR
Kateřina	1955	angličtina, ruština	12.8.2021, Praha 21.8. 2021, Praha	objekt, příjezdový CR, domácí CR
Milan	1960	němčina	29.9.2021, Rokycany 28.10.2021, Rokycany	objekt
Helena	1962	němčina, ruština	28.9.2021, Praha 15.10.2021, Praha	objekt

K doplnění informací o sledovaném období, byly zkoumány archivní dokumenty vážící se k orgánům, pod které v daném období spadala oblast cestovního ruchu a průvodcovské činnosti. Dále byla provedena obsahová analýza všech ročníků časopisu Československé pohostinství a cestovní ruch a také vybraných ročníků časopisu Cestování včera a dnes: časopis pro průvodce a pracovníky cestovního ruchu.

Archivní výzkum probíhal v Archivu hlavního města Prahy, kde se nachází i archiv Pražské informační služby. V tomto archivu byly zkoumány dokumenty, které se týkaly průvodcovské činnosti v hlavním městě Praze. Překážkou archivního výzkumu byla zejména skutečnost, že archivy byly v průběhu psaní diplomové práce několikrát uzavřeny v důsledku opatření proti šíření Covid-19 a i po jejich otevření byl provoz ze stejného důvodu omezen. Další překážkou bylo to, že velká část archivních materiálů se nachází v nezpracovaném fondu a některé materiály nebyly předloženy ke zkoumání z důvodu jejich špatného fyzického stavu.

Doplňující informace potřebné k prohloubení náhledu do zkoumaného tématu byly kromě archivních dokumentů získávány obsahovou analýzou časopisu Československé pohostinství a cestovní ruch, který vycházel jako měsíčník. Byl vydáván od roku 1974 do roku 1989 a jeho předchůdcem byl časopis Československé pohostinství. Přestože se časopis primárně zaměřuje na pohostinství a gastronomii, jsou v něm k nalezení i články týkající se cestovního ruchu a průvodcovství, a to včetně postřehů ze zahraničí. Časopis vydávalo ministerstvo obchodu České republiky v podniku Merkur Praha. Periodikum je dostupné v Národní technické knihovně, kde bylo také v průběhu prosince 2020 zkoumáno. Analýze byla podrobena všechna jeho vydání od roku 1974 do roku 1989 a výsledná data byla použita k doplnění empirické části práce.

Dále byla touto metodou studována vybraná vydání časopisu Cestování včera a dnes: časopis pro průvodce a pracovníky cestovního ruchu (později Cestování včera a dnes: revue pro průvodce a pracovníky cestovního ruchu). Časopis vycházel mezi lety 2004 a 2009. Od roku 2004 do roku 2008 vycházel třikrát ročně, v roce 2009 již vycházel čtvrtletně. Časopis byl studován v Národní knihovně, kde jsou ke studiu k dispozici pouze ročníky 2004–2007.

3 Teoreticko-metodologická část

3.1 Literární rešerše

Cestováním a cestovním ruchem v období tzv. normalizace v Československu se zabývá historik Pavel Mücke. V souvislosti s tématem diplomové práce stojí za zmínku studie *Cestování napříč soudobými dějinami aneb Možnosti výzkumu cestování a cestovního ruchu prostřednictvím orální historie* ve které autor mimo jiné poukazuje na to, že až do nedávna nebyla fenoménu cestovního ruchu a cestování věnována velká pozornost. Jako možné příčiny vidí například oborovou roztržitost. Cestovní ruch se totiž kromě historie dá nahlížet i optikou dalších vědních disciplín, jako je ekonomie, sociologie, psychologie, antropologie, geografie a případně i některé technické obory.⁴

V monografii *Šťastnou cestu...?! Proměny politik cestování a cestovního ruchu v Československu za časů studené války (1945-1989)* Mücke nastiňuje problematiku cestování a cestovního ruchu v Československu z hlediska politických dějin. V první části je shrnut historický kontext nezbytný pro pochopení vývoje cestovního ruchu v tomto období. Zaměřuje se na různé aspekty cestovního ruchu jako aspekty etnické a národnostní či mezinárodní a další. Zmiňuje zde normy vztahující se k cestovnímu ruchu i odborníky, kteří se ve sledovaném období cestovním ruchem zabývali. Druhá část je zaměřena na to, jak se proměna na úrovni politické odrazila ve způsobu cestování a organizace cestovního ruchu v Československu. Popisována je především postupná snaha o vznik centrálního řídicího orgánu cestovního ruchu s exekutivní pravomocí.⁵

Proměnou zvyklostí v cestování po politické transformaci, která v tehdejší Československu nastala po roce 1989, se zabývá tentýž autor ve studii *Vzhůru do ciziny...!! Rámce a proměny českého cestovního ruchu a cestování do zahraničí po roce 1989*.

⁴ MŮCKE, Pavel. Cestování napříč soudobými dějinami aneb Možnosti výzkumu cestování a cestovního ruchu prostřednictvím orální historie. In: KOCIAN, Jiří, OTÁHAL, Milan a VANĚK, Miroslav (eds.). *Historie prožitá minulosti: K šedesátinám Oldřicha Tůmy*. Praha: ÚSD AV ČR ve spolupráci s IMS FSV UK, 2010, s. 187.

⁵ MŮCKE, Pavel. *Šťastnou cestu...?!: proměny politik cestování a cestovního ruchu v Československu za časů studené války (1945-1989)*. 2017.

Nejprve popisuje změnu na úrovni politické a legislativní. Dále reflektuje problematiku stávajících cestovních kanceláří a hromadný vznik nových.⁶

Kromě Pavla Mückeho se v českém prostředí cestování v socialistickém Československu věnuje historik Jan Rychlík. V monografii *Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace* nejprve vysvětluje, jak fungovalo vázané devizové hospodářství a krátce shrnuje historický vývoj před rokem 1948, další část je věnována období tzv. normalizace. Popisuje legislativní změny, proces získání devizového příslibu nebo průběh jednání komisí pro příslibové řízení. Na závěr jsou zmíněny změny, ke kterým došlo po roce 1989. V přílohách jsou k nalezení přepisy tematických dokumentů jako jsou vládní nařízení nebo dopisy.⁷

Cestování do zahraničí v období tzv. normalizace tematizuje Jan Rychlík i v další monografii *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu*. Kromě devizových příslibů je popsána problematika cestovních pasů a jejich získávání a další překážky spojené s cestováním do zahraničí v tomto období jako je například zákaz mezipřistání v kapitalistických státech a postupné změny zejména v období Gorbačovovy politiky přestavby.⁸

Kolektivní monografie *Kapitoly z dějin cestovního ruchu* navazuje na historický výzkum cestovního ruchu katedry společenských věd Vysoké školy obchodní. V souvislosti s tématem diplomové práce je zajímavá zejména kapitola Vývoj činnosti průvodce cestovního ruchu v první polovině 20. století, kde je krátce shrnut původ povolání průvodce, jeho význam, a především vývoj této profese. Historický přehled začíná v 19. století a je v něm zakomponována dobová legislativa upravující činnost průvodce, podmínky k získání oprávnění, potřebné zkoušky nebo spolky sdružující průvodce cestovního ruchu. Přehled končí rokem 1947.⁹

⁶ MÜCKE, Pavel. Vzhůru do ciziny...!! Rámce a proměny českého cestovního ruchu a cestování do zahraničí po roce 1989. *Soudobé dějiny*. Praha, 2016, 23(4), 602-644. ISSN 1210-7050.

⁷ RYCHLÍK, Jan. *Devizové přísliby a cestování do zahraničí v období normalizace*. 2012.

⁸ RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*. 2007.

⁹ ŠTEMBERK, Jan. *Kapitoly z dějin cestovního ruchu*. 2012.

Článek Petra Houšky *Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti* pro slovenský časopis *Mladá věda* popisuje změny, které v oblasti cestovního ruchu nastaly po znárodnění v roce 1948 a postihuje celý jeho vývoj včetně změn po roce 1989. Z hlediska diplomové práce jsou nejzajímavější části věnující se přímo průvodcovské činnosti, a to zejména klíčovými změnám z roku 1974, kdy byly zřízeny Ústřední metodické a koordinační sbory pro práci s průvodci (ÚMKS) při Vládních výborech pro cestovní ruch ČSR a SSR.¹⁰

Téma profesní identity v období tzv. normalizace a po následné transformaci reflektuje kolektivní monografie *Příběhy (ne)obyčejných profesí: Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. Kniha obsahuje 11 studií od 10 autorů a autorek a věnuje se profesním a životním příběhům příslušníků policejních sborů, armády, hasičského sboru, ale i zdravotních sester, pracovníků zahraničního obchodu a dalších.¹¹ Je volným pokračováním publikace *Obyčejní lidé...?* která na základě rozhovorů s pamětníky popisuje, jak „obyčejní lidé“ prožívali dobu před rokem 1989.¹²

Průvodcovskou činnost za tzv. normalizace v Československu zkoumala ve své diplomové práci *Českoslovenští průvodci cestovního ruchu a jejich role ve společnosti v období tzv. normalizace* Eliška Řezníčková. Na základě archivního výzkumu a orálně historických rozhovorů se snaží zmapovat profesi průvodců cestovního ruchu v období normalizace a jejich postavení ve společnosti. Zaměřuje se na průvodce, kteří působili na území hlavního města Prahy a na aktivní cestovní ruch.¹³

Výsledky diplomové práce autorka publikovala v kolektivní monografii *Turistická odysea. Krajinou soudobých dějin cestování a cestovního ruchu v Československu v letech 1945 až 1989*. Jednotlivé studie se věnují různým formám a podobám cestovního ruchu

¹⁰ HOUŠKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá věda* . 2013.

¹¹ VANĚK, Miroslav a Lenka KRÁTKÁ, ed. *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. 2014.

¹² VANĚK, Miroslav, ed. *Obyčejní lidé--?!*: pohled do života tzv. mlčící většiny : životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence. 2009.

¹³ ŘEZNIČKOVÁ, Eliška. *Českoslovenští průvodci cestovního ruchu a jejich role ve společnosti v období tzv. normalizace* [online]. Praha, 2016 [cit. 2020-10-14]. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, FHS. PhDr. Zdeněk Doskočil, Ph.D. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/152487/>

v socialistickém Československu. Najdeme zde příspěvky o celostátní politice cestovního ruchu, ale také příspěvky které postihují specifické fenomény této doby jako je chataření a chalupaření nebo podnikové rekreace. Kniha tak představuje souhrn bádání v oblasti cestovního ruchu mezi lety 1945 a 1989.¹⁴

Z dobové literatury na téma cestovního ruchu lze zmínit *Rukověť cestovního ruchu*. Ta vznikla jako reakce na nedostatek odborné literatury o cestovním ruchu, a byla vyhotovena kolektivem pracovníků vládního výboru pro cestovní ruch ČSR. Cestovní ruch je zde pojímán velmi široce, popisována je jak jeho ekonomická stránka, tak metodologie, organizační uspořádání a řada statistických údajů nebo zpráv o výzkumné činnosti. V knize jsou zmíněni i pracovníci v cestovním ruchu, mezi které jsou průvodci řazení, zejména nutnost jejich odborné výchovy a význam pro celou společnost. I když je kniha vzhledem k časovému období jejího vzniku částečně ideologicky ovlivněna, podává souhrnný přehled o stavu cestovního ruchu ve sledovaném období.¹⁵

3.2 Paměť v orálně-historickém výzkumu

S metodou orální historie úzce souvisí fenomén paměti. Paměti se zabýval již Aristoteles, ale zvýšený zájem o její studium přichází až v 70. letech 20. století. Ve stejné době se také začíná intenzivněji rozvíjet metoda orální historie. Vedlo k tomu mnoho důvodů, jedním z nich je například to, že zhruba v této době postupně začali odcházet pamětníci událostí počátku 20. století. Porážka moderních diktatur a náhlá proměna společnosti vyvolala otázku, co by mělo být zapomenuto a co naopak uchováno. Svou roli sehrála i evropská integrace. Kromě toho k tomu přispěly vynálezy nových elektronických médií (kamery, magnetofony atd.), které dostaly paměť do světla odborného zájmu.¹⁶

Již ve 20. letech 20. století použil historik Aby Warburg pojem sociální paměť a zaměřil se na problém vztahu paměti a kultury.¹⁷ V tomto období se paměti začal zabývat

¹⁴ MŮCKE, Pavel a Lenka KRÁTKÁ, ed. *Turistická odysea: krajinou soudobých dějin cestování a cestovního ruchu v Československu v letech 1945 až 1989*. 2018.

¹⁵ FRANKE, Antonín. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980.

¹⁶ ŠUBRT, Jiří a Štěpánka PFEIFEROVÁ. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. *Historická sociologie: Časopis pro historické sociální vědy*, 2010, s. 9–11.;

VANĚK, Miroslav a Pavel MŮCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*, s. 84–87.

¹⁷ ŠUBRT, Jiří a Štěpánka PFEIFEROVÁ. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. *Historická sociologie: Časopis pro historické sociální vědy*, 2010, s. 10.

také Maurice Halbwachs. Halbwachs byl žákem Henriho Bergsona a Émila Durkheima a byl jimi ovlivněn. Sám Henri Bergson se také zabýval pamětí. Ve své knize *Matière et mémoire*¹⁸ se snažil vysvětlit vztah mezi tělem a myslí. Pomocí paměti chtěl dokázat, že stejně jako je paměť nezávislá na hmotě, tak je na hmotě nezávislá i duše. Paměti věnuje více než polovinu své knihy a na základě analýz poruch symbolických funkcí mozku jako je například agnosie se snažil dokázat, že mozek není úložištěm paměťových stop.¹⁹

Halbwachs se Bergsonem do jisté míry inspiroval, ale větší vliv na jeho práci měl další učitel Émile Durkheim, jeho sociologická škola, a především teorie kolektivního vědomí. Durkheim vědomí rozděluje na úroveň individuální a kolektivní, přičemž seskupením individuálních vědomí vzniká něco nového. Kolektivní vědomí je tak do jisté míry nezávislé na projevech individuálních vědomí. Z této teorie vychází Halbwachsovův koncept individuální a kolektivní paměti.²⁰

Podle Halbwachse je paměť sociálně podmíněná a zavádí pojem sociální rámce paměti. Společnost vytváří rámce, díky kterým jsme schopni vzpomínat a lokalizovat vzpomínky. Jsou to zejména rámce časové, prostorové a jazykové. Většina vzpomínek vyvstane, pokud je člověku něco nebo někdo připomene. Halbwachs toto detailněji vysvětluje na příkladu snů. Ve snech je člověk izolován od společnosti, a proto se mu ve snech nikdy nevybaví ucelené vzpomínky, pouze jejich pomíchané fragmenty. Aby si jedinec mohl skutečně vybavit konkrétní vzpomínku, musí schopen uvažovat a navázat kontakt s lidskou společností, která zaručuje celistvost naší paměti.²¹

Existence individuální lidské paměti je tak podle Halbwachse podmíněna existencí paměti kolektivní. Člověk paměť získává až v důsledku procesu socializace, proto si podle Halbwachse nevybavujeme nic z útlého dětství. I individuální paměť považuje Halbwachs za kulturní produkt, přičemž striktně individuální jsou pouze vjemy, kdežto vzpomínky jsou vždy vázány na skupinu. Kolektivní paměť skupiny utváří její identitu.²² V kolektivní

¹⁸ V českém překladu vyšlo jako *Hmota a paměť*.

¹⁹ PETRŮ, Marek. Recenze H. Bergson, *Hmota a paměť*. *Reflexe: filosofický časopis: časopis pro filosofii a teologii*. Praha: OIKOYMENH, 2004. s. 115–120.

²⁰ MASŁOWSKI, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. 2014. s. 15–17.

²¹ HALBWACHS, M. *On collective memory*, 1992. s. 37–46.

²² MASŁOWSKI, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. 2014. s. 25–27. HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*, 2009. s. 65.

paměti je uchovááno to, co je stále živé, a to ve vědomí skupiny, která tak kolektivní paměť udržuje. V případě společnosti, s tím jak jedna generace postupně odchází, ztrácí se vzpomínky na určité události. Nastupuje generace nová a tyto události již nejsou součástí jejich kolektivní paměti, protože již nežije nikdo, kdo by si je pamatoval. Přesto na sebe tyto kolektivní paměti navazují. Neexistují však jasné dělicí čáry oddělující je a nelze říct, kdy přesně se konkrétní kolektivní vzpomínka vytratila, protože se jedná se o postupný proces. Ve skutečnosti neexistuje pouze jedna univerzální kolektivní paměť, v jeden okamžik jich existuje mnohem více. Kolektivní paměť společnosti sahá až tam, kam může, tedy tak daleko, jak daleko sahá paměť skupin, ze kterých se společnost skládá. Pozdější události se z kolektivní paměti vytrácí a stávají se součástí historie.²³

Na Halbwachse ve studiu paměti navazují manželé Aleida a Jan Assmannovi. Přejímají od Halbwachse koncept kolektivní paměti, ovšem nepřejímají ho nekriticky. Jan Assmann mu ve své knize *Kultura a paměť* vytýká například pojmovou nepřesnost či to, že ve svých úvahách nebere v potaz roli písma a celkově jeho koncept považují za neudržitelný. Assmannovi potom paměť dále rozlišují na komunikativní a kulturní paměť. Komunikativní paměť zahrnuje to vzpomínky na nedávnou minulost, které člověk sdílí s ostatními a jako příklad uvádí generační paměť. Jedná se o živou paměť předávanou ústně, která zaniká společně s jejími nositeli. Je tvořena zhruba čtyřmi generacemi. Právě na tuto paměť se zaměřuje orální historie, jejíž cílem je zachytit vzpomínky získané při ústních rozhovorech s pamětníky, tak aby byly zaznamenány, dokud je ještě má kdo komunikovat. Oproti tomu kulturní paměť už nemá živé pamětníky. V kulturní paměti se z faktické historie stává vzpomínaná historie neboli mýtus. Rozdíl oproti komunikativní paměti je také v tom, jak jedinci na paměti participují. Na komunikativní paměti se účastní všichni, starší lidé si sice pamatují více než mladí, ale všichni jsou považováni za stejně kompetentní. V kulturní paměti už tomu tak není, jejím nositelem není každý. Předávají ji specializovaní nositelé jako šamani, bardové, učitelé, kněží nebo umělci. Jedná se o institucionalizovanou paměť, která je materiálně zakotvená v podobě památníků, pomníků apod.²⁴

²³ HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*, 2009. s. 128–135.

²⁴ ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, 2001. s. 36–55.

Kromě manželů Assmannových na Halbwachse navazoval také Pierre Nora. Přebírá jeho koncept kolektivní paměti a rozšiřuje ho o koncept míst paměti. Ve své práci *Paměť versus historie* klade paměť a historii do opozice a mluví o zhroucení paměti. Podle Nory nastal konec společenství paměti. Kolektivní paměť přisuzuje pouze archaickým společnostem a pro dnešní společnost je podle něj typický jednotný a oficiální proud historie. Místa paměti pak v podání Nory vypovídají o konci tradice paměti a rodí se právě z pocitu, že žádná spontánní paměť už neexistuje. Místa paměti jsou místy ve třech významech: materiálním, symbolickém a funkčním. Existují, aby pozdržely nástup zapomnění a zhmotnily nehmotné. Jsou zároveň schopna proměny a neustále ožívují své významy. Místem paměti může být památník, pomník, muzeum, místa událostí jako jsou koncentrační tábory, hřbitovy nebo staré domy, ale i album, kniha, divadelní představení, kronika či ročenka.²⁵

Podle francouzského historika Françoise Hartoga je paměť v současnosti novým paradigmatem společenských věd a zároveň je základním stavebním kamenem identity všech sociálních skupin i jedinců. V posledních desetiletích došlo mezi badateli ke zvýšenému zájmu a studium paměti zejména ve Francii jako reakce na tzv. zákony paměti a diskuse s nimi spojené. Jedním z těchto autorů je filozof Paul Ricoeur, který paměť nahlíží z pohledu politické filozofie. Klíčovým tématem je zneužitelnost paměti a její zranitelnost. Paměť může být potlačena následkem traumatické vzpomínky nebo se může stát předmětem manipulace tak, aby sloužila konkrétní ideologii. Přesto podle něj může dojít k tomu, že se nositeli paměť vrátí prostřednictvím tzv. práce paměti. Ricoeur ve svém díle tematizuje morální stránku paměti, otázku viny a odpuštění a odpovědnosti za minulost.²⁶

²⁵ Nora, Pierre – Mezi paměti a historií. Problematika míst. Nora, Pierre. In: *Politika paměti: antologie francouzských společenských věd* / Praha: Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách, 1998 s. 7–31.

²⁶ MASŁOWSKI, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. 2014.s. 31–38.

3.3 Cestovní ruch

Stanovení definice cestovního ruchu je značně problematické. Hasso Spode ve svém příspěvku dokonce tvrdí, že stanovit definici cestovního ruchu vůbec není možné.²⁷ Přesto jich celá řada existuje a liší se podle jednotlivých oborů. Nejčastěji bývá cestovní ruch definován podle Světové organizace cestovního ruchu jako činnost osob cestujících na přechodnou dobu mimo své obvyklé prostředí na dobu kratší, než je stanovena (u domácího cestovního ruchu je stanovena doba kratší než 6 měsíců, o mezinárodního cestovního ruchu doba kratší než 1 rok) a to za jiným hlavním účelem než je vykonávání výdělečné činnosti v navštíveném místě.²⁸

I přes multidisciplinární charakter cestovního ruchu lze shrnout jeho základní znaky jako je nutnost existence volného času a disponibilních peněžních prostředků, opuštění každodenního života, odpočinek od práce, pobyt mimo běžné místo bydliště a dočasnost tohoto pobytu. Tato dočasnost bývá obvykle omezena minimální délkou pobytu 24 hodin, ale za turismus se dají považovat i cesty kratší než 24 hodin, například jednodenní výlety za památkami apod. Nejobecněji je pak turismus volnočasovou aktivitou, která zahrnuje činnosti, které turista vykonává v destinacích nacházejících se mimo jeho každodennost.²⁹

Kořeny turismu lze identifikovat již v antice. Existují zmínky o cestách mladých Římanů z bohatých rodin do Řecka, které se podobají kavalírským cestám mladých šlechticů. Ve starověkém Římě byl rozšířený také zdravotní cestovní ruch z důvodu nedostatečné zdravotní péče, cesty do věštírny a sportovní turistika zejména v souvislosti s Olympijskými hrami.³⁰ Ve středověku byly nejrozšířenější formou cestování cesty poutníků, případně cesty panovníků a jiných vysoce postavených osob, související s výkonem jejich funkce.³¹

²⁷ SPODE, Hasso. Cestování a cestovní ruch: podněty k diskusi o terminologii ve výzkumu a statistice. *Cestování včera a dnes: časopis pro průvodce a pracovníky cestovního ruchu*. Praha. 2007. s. 42–46.

²⁸ PALATKOVÁ, Monika. *Prolínání destinací a destinační partnerství*. s. 7.

²⁹ PŮTOVÁ, Barbora. *Antropologie turismu*. 2019. s. 54–55.

³⁰ WALTON, John K. *Histories of tourism: representation, identity, and conflict*. s. 71–78.

³¹ RUX, Jaromír, Petr CHALUPA a Eva JANOUŠKOVÁ. Vývoj cestovního ruchu, znaky a perspektivy moderního masového turismu. *Studia turistica: online časopis pro vzdělávání v cestovním ruchu* [online]. 2015.

Mezi 16. a 18. stoletím se předchůdci současných turistů stali mladí šlechtici, kteří na závěr svého vzdělávání podnikali tzv. kavalírské cesty, v britském prostředí označované jako grand tours. Původně se jednalo o cesty, které měly charakter přechodového rituálu a jejich účelem bylo nejen završení vzdělání ale i uzavření období dětství či mládí a přechod do dospělosti. Obvykle bylo jejich součástí i studium na zahraniční univerzitě či dočasný pobyt na některém z evropských dvorů. Postupně se ovšem edukativní účel cestování vytrácel a motivací se stalo spíše potěšení z cestování jako z formy trávení volného času.³²

Rozvoj moderního turismu přímo souvisí se vznikem volného času, respektive s jeho dostupností širším masám. Až zhruba do poloviny 19. století bylo cestování jako volnočasová aktivita výsadou pouze nejvyšších společenských vrstev, protože běžné obyvatelstvo nedisponovalo ani potřebnými finančními prostředky ani volným časem. Důležitou roli zde sehrála průmyslová revoluce. Díky postupnému přechodu na strojní výrobu a dělbě práce dochází k pevnému ohraničení pracovní doby a také k tlaku na její zkracování.³³ Kritikem příliš dlouhé pracovní doby byl zejména Karl Marx, který jako hlavní cíl viděl uzákonění tak dlouhé pracovní doby, aby dělníkům zbyl dostatek času k duševnímu rozvoji, vzdělání atd a považoval ho za měřítko kvality života a společenského bohatství.³⁴

S rostoucím zájmem o cestování sílil tlak na jeho organizaci. Osobou neodmyslitelně spjatou s počátky organizovaného cestovního ruchu je Thomas Cook. Je známý především tím, že v roce 1841 uspořádal první zájezd. Jednalo se o cestu vlakem z Leicesteru do Loughborough pro téměř 600 lidí. Jeho jméno nese i známá cestovní kancelář, kterou založil již v roce 1845 a zanedlouho začal pořádat zájezdy do všech koutů světa. Kromě toho jeho cestovní kancelář jako první poskytovala svým průvodcům školení. Do té doby neexistují o cíleném vyškolení průvodců žádné zmínky.³⁵

³² GYR, Ueli. The History of Tourism: Structures on the Path to Modernity. *EGO: European History Online* [online]. 2020.

³³ HOFREITER, Roman, Věra PATOČKOVÁ, Miroslav PAULÍČEK a Milan ZEMAN, CHORVÁT, Ivan a Jiří ŠAFR, ed. *Volný čas, společnost, kultura: Česko – Slovensko*. 2019. s. 17–19.

³⁴ SELUCKÝ, Radoslav. *Člověk a jeho volný čas: pokus o ekonomickou formulaci problému*. 1966. s. 13–16.

³⁵ CRUZ, Zenaida L. *Principles and Ethics of Tour Guiding*. 1999. s. 16.

3.3.1 Typologie cestovního ruchu

Při zkoumání cestovního ruchu jako sociokulturního jevu existuje celá řada teoretických přístupů. Ty často vychází z vědních disciplín jako sociologie, filozofie či religionistika a dále je rozvíjí antropologie turismu. Na cestovní ruch se dá nahlížet jako na hledání posvátného, při kterém turista vystupuje mimo svůj každodenní život. Teoreticky tento přístup vychází zejména z dichotomie posvátného a profánního Emila Durkheima a teorie přechodových rituálů. Turista přechází z profánního každodenního života do liminální fáze dovolené a absolvuje každoroční cyklický rituál obnovy sil.³⁶ Téma opouštění každodennosti³⁷ se opakuje u řady autorů. Realitu každodenního života jedinec prožívá v bdělém stavu a musí jí věnovat maximum své pozornosti, nelze ji ignorovat. Představuje svět, který jedinci pokládají za skutečný při svém každodenním jednání. Tento svět ale také vychází z jejich myšlenek a činností, a právě jimi je udržován jako reálný. Strukturu světa každodenního života tvoří prostor a čas. Vědomí je vždy časově uspořádané. Každý jedinec si je vědom existence času a musí s touto časovostí počítat a sladit s ní své plány. Realita každodenního života je sdílena s ostatními jedinci a k jejich interakcím dochází v prostoru. Jedinec ostatní vnímá pomocí typizačních schémat a takto vnímají i ostatní jeho. Jedná se o zjednodušující schémata, pomocí kterých zařazujeme protějšek do nějaké kategorie – např. Evropan, muž, žena, prodavač atd. To potom ovlivňuje naše chování k němu. Tyto typizace potom mohou být postupně narušeny tím, jak druhého lépe poznáváme.³⁸ Cestování představuje možnost tuto každodennost opustit a vstoupit do jiné sféry života, ze které se cestovatel do každodennosti znovu navrací.

Na cestování lze rovněž nahlížet jako na rituál přechodu. V tomto kontextu ho zmiňuje antropolog Arnold Van Gennep. Může se jednat o rituál přechodu hranic, kdy cestovatel opouští vlastní zemi přes neutrální zónu hraničního území až na území cizího státu. Nemusí překračovat pouze hranici státu, ale i města, vesnice nebo domu. V případě

³⁶ PŮTOVÁ, Barbora. *Antropologie turismu*. 2019. s. 56–57.

³⁷ Každodennost bývá často kladena do opozice k tzv. velkým dějinám. Někteří autoři ji chápou jako žitý svět lidí, ve kterém lze vidět, jak fungují státní režimy i společnost a její uspořádání. Jedinec je z tohoto úhlu pohledu aktivním tvůrcem historie, není pouhou loutkou, která je ovládána režimem. Pomocí každodennosti mohou historici dosáhnout hlubšího poznání makrohistorických jevů.

³⁸ BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. 1999. s. 34–40.

překročení hranice domu je hraniční území redukováno na práh domu, který cestovatel symbolicky překračuje na začátku své cesty. Ve všech případech prochází fázemi odloučení (separace), pomezí (liminality) a znovuzачlenění (přijetí).³⁹ Turista se nejprve odloučí od místa svého obvyklého bydliště. V průběhu cest, kdy objevuje nové prostředí a místní obyvatelstvo, se nachází v liminální fázi. Nakonec se již rituálně transformován vrací do každodennosti a znovu se začleňuje do sociální struktury.⁴⁰ Proces přechodu z každodennosti do času cestování a opětovný návrat lze dále rozčlenit na fáze korporace, emancipace, animace, repatriace, inkorporace a omise. Korporace je každodenní život, který je odrazovým můstkem pro touhu cestovat a každodennost opustit. Ve fázi emancipace jedinec odjíždí a každodenní život opouští. V průběhu animace se cestovatel oddá turistickému světu a repatriace znamená duchovní návrat do každodennosti a přijetí skutečnosti, že turistická cesta končí. Tělesný návrat do běžného života probíhá ve fázi inkorporace. Cesta je tímto završena a načerpané zkušenosti se stávají součástí každodennosti ve formě změny chování či vnímání. Poslední fáze omise znamená, že nehledě na to, že turista opustil běžný každodenní život, každodennost plynula dál i bez jeho přítomnosti. Tato skutečnost může po návratu vyvolat až pocity frustrace a deprese.⁴¹

Dalším teoretickým přístupem je nahlížení turismu jako formy neokolonialismu a imperialismu. Základní myšlenkou je, že cestovní ruch prohlubuje mocenskou asymetrii mezi vyspělými zeměmi a udržuje formálně nezávislé bývalé kolonie ve stavu neustále podřízenosti.⁴² Cestovní ruch byl vnímán jako prostředek, který může pomoci bývalým koloniím s rozvojem ekonomiky. Ty na jeho rozvoj obvykle neměly dostatek finančních prostředků ani potřebné odborné znalosti, a proto přijímaly pomoc od rozvinutých zemí. To může být použito jako nástroj, pomocí kterého si rozvinuté země nad nimi udrží částečnou kontrolu. Na národní úrovni trpí cestovní ruch neokoloniálním vlivem a ekonomika je závislá na specificky západně orientovaných formách cestovního ruchu. Tento vliv ale nemusí být patrný na místní a osobní úrovni, protože cestovní ruch přináší pracovní příležitosti, které místním pomáhají vymanit se z chudoby. Je ale pravděpodobné,

³⁹ VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. 1997. s. 22–26.

⁴⁰ PŮTOVÁ, Barbora. *Antropologie turismu*. 2019. s. 58.

⁴¹ JAFARI, Jafar. Tourism models: the sociocultural aspects. *Tourism Management*. 1987, 8 (2) s. 151–159.

⁴² PŮTOVÁ, Barbora. *Antropologie turismu*. 2019. s. 59–62.

že se negativní vliv na místní o osobní úroveň přenesou.⁴³ V této souvislosti se v literatuře objevuje pojem turistický neokolonialismus. K němu dochází, pokud je vztah mezi osobou mimo místní sociální systém (turistou) a místním hostitelem nevyvážený až objektivizující a existuje mezi nimi velký rozdíl ve společenském postavení. Cestovní ruch je systém orientovaný na uspokojení potřeb vnějších metropolitních oblastí, a to je základní charakteristika koloniálního systému. K symetrii vztahů mezi turisty a místními by měl vést udržitelný cestovní ruch.⁴⁴

3.3.2 Průvodci cestovního ruchu

Průvodcovství je považováno za jednu z nejstarších profesí. Vyvíjelo se postupně a první průvodci existovali jež ve starověkém Římě. Zmiňuje je i Herodotos ve svém spise *Dějiny* společně s doporučeními a kritikou špatných průvodců.⁴⁵ Role současného průvodce cestovního ruchu má své kořeny podobně jako moderní cestovní ruch v tzv. grand tours. Sociolog Erik Cohen definuje dvě linie původu současného turistického průvodce – tzv. pathfinder a mentor. Pathfinder je ten, kdo vede cestu prostředím, které jeho následovníci neznají nebo sociálně vymezeným prostředím, kam by bez něho neměli přístup. V minulosti při absenci map a turistického značení byli cizinci vstupující do neznámého prostředí na těchto průvodcích závislí, a to nejen cestovatelé, ale i armády pronikající na neprozkoumané prostředí. Jednalo se o místní obyvatele, kteří dobře znali prostředí, ale neměli žádný specializovaný výcvik. S tím jak se vyvíjela infrastruktura a mapy a celkově se zlepšily podmínky pro cestování, začal se tento typ průvodců specializovat na cestovatele, kteří se zajímali o odlehlé a neprobádané oblasti. Je možné se s nimi setkat i v současnosti zejména v horských oblastech. Jejich role je nejvýznamnější v horolezectví. Příkladem mohou být nepálští Šerpové.⁴⁶

⁴³ Tourism as a Form of Neocolonialism. [online]. *UKEssays*. 2017 [cit. 2021-09-04]. Dostupné z: <https://www.ukessays.com/essays/tourism/tourism-is-a-neo-colonialist-activity-tourism-essay.php>

⁴⁴ CYWIŃSKI, Paweł. Tourist Neo-colonialism as an Indication of the Future of Islands: The Example of Borobodur. *Miscellanea Geographica: Regional Studies on Development* [online]. 2015. s. 21–24.

⁴⁵ Historical Background of Tour Guiding: TOUR GUIDING – BSTM-Travel and Tours 2-Y2-1A. [online] *Our Lady of Fatima University*. 2020 [cit. 2021-09-04]. Dostupné z: <https://olfu.instructure.com/courses/74058/pages/week-3-historical-background-of-tour-guiding>

⁴⁶ COHEN, Erik. The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role. *Annals of Tourism Research* [online]. 1985. s. 5–8.

Role mentora nebo duchovního poradce má mnohem komplexnější původ. Role duchovního průvodce je rozvinuta zejména v náboženstvích, kde je nováček někým veden na cestě k osvětlení nebo jinému duchovnímu cíli. Tato duchovní cesta má často podobu imaginární geografické cesty a mentor vystupuje v roli průvodce. Právě toto dvojí vedení – geografické a duchovní – se přeneslo do osoby vychovatele, který doprovázel mladého šlechtice na jeho kavalírské cestě. Role duchovního průvodce byla v tomto případě dominantní nad geografickým vedením. Současný průvodce cestovního ruchu v sobě spojuje prvky obou těchto předchůdců.⁴⁷

Profese turistického průvodce jakožto geografického průvodce a mentora předpokládá vysokou míru identifikace s touto profesí a profesní asociace sdružující průvodce se snaží o její prohlubování. Profesní identita přímo ovlivňuje chování jednotlivce na pracovišti. Lze ji definovat jako postoje, hodnoty, znalosti, přesvědčení a dovednosti sdílené s ostatními v rámci profesní skupiny.⁴⁸ Formování profesní identity je komplexní proces, během kterého se vytváří a rozvíjí pocit jednoty s profesí. Proces formování začíná v období, kdy jedinci získávají vzdělání potřebné pro výkon své profese a dále se formuje v průběhu celého života.⁴⁹

3.3.3 Autenticita v cestovním ruchu

Jednou z motivací k cestování je touha po nalezení autenticity a ta ovlivňuje výběr destinace. Turista který destinaci navštěvuje, do ní ale přijíždí s očekáváními a tato očekávání ve výsledku mohou vést k vytváření inscenované autenticity ze strany obyvatel hostitelské země. Konceptem autenticity v turismu se zabýval Dean MacCannel a přináší koncepci předního a zadního regionu, kdy přední region je inscenovaný, řízený a přizpůsobený turistům. Cílem turistů je tedy vstoupit do zadního regionu, který představuje prostor, ve kterém běžní obyvatelé žijí svůj každodenní život. Tyto regiony jsou dále rozděleny do šesti scén podle úrovně otevření se hostům. První scéna je přední

⁴⁷ COHEN, Erik. The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role. *Annals of Tourism Research* [online]. 1985. s. 8–9.

⁴⁸ MATTHEWS, Jordan, Andrea BIALOCERKOWSKI a Matthew MOLINEUX. Professional identity measures for student health professionals: a systematic review of psychometric properties. *BMC Medical Education* [online]. 2019.

⁴⁹ FITZGERALD, Anita. Professional identity: A concept analysis. *Nursing Forum*. [online] 2020. s. 1–26. ASHFORTH, Blake E. a Fred MAEL. Social Identity: Theory and the Organization. *The Academy of Management Review* [online]. 1989. s. 20–39.

region, za jehož hranice se turista pokouší dostat. Druhá scéna již vyvolává atmosféru zadního regionu pomocí rekvizit jako jsou ponča v mexické restauraci, stále se však jedná o přední region. Třetí scéna je přední region, který je ale kompletně prezentován tak, aby vypadal jako zadní region, jedná se o repliku. Čtvrtá scéna je již zadní region, které je otevřený k cizincům. Pátou scénu tvoří zadní region, do kterého mohou turisté příležitostně nahlédnout a konečně šestá scéna je zadní region jako takový.⁵⁰

Na MacCannella navázal Eric Cohen, který jeho šest scén zredukoval na dvě scény a čtyři typy turistické situace. Scéna je dle Cohena buď autentická nebo inscenovaná a turistická situace se mění podle toho, jak situaci vnímá turista. První situací je situace autentická, to znamená, že scéna je skutečně autentická, a tak ji vnímá i turista. Ve druhé situaci se jedná o neautentickou scénu, kterou ale turista vnímá jako autentickou. Druhá situace představuje stav, kdy je událost autentická, ale turista ji tak nevnímá. V poslední situaci se jedná o neautentickou scénu, kterou turista správně vyhodnotil jako neautentickou. Kromě toho Cohen stanovil 5 druhů turistických zážitků – rekreační, diverzní, zkušenostní, experimentální a existenciální.⁵¹ Antropolog Tom Selwyn navázal rozlišením horké a chladné autenticity. Horká autenticita je dána pocitem turisty, podle něžž se rozhoduje, zda je situace autentická, či nikoliv. Chladná autenticita je založena na vědomosti toho, co je skutečně autentické. Může to být například potvrzení pravosti uměleckého díla odborníkem.⁵²

V souvislosti s autenticitou v turismu představil sociolog John Urry koncept turistického pohledu, tedy toho, jak turisté nahlíží na navštívená místa a místní obyvatele. Turistický pohled však zahrnuje také očekávání, která turista od destinace má na základě toho, co o destinace slyšel a jaké o ní má informace. Je ovlivněn reprezentací destinace, mýty a stereotypními představami, které jsou prezentovány v médiích.⁵³ Pohled turisty může být přetvářen ze strany hostitelů. V průběhu interakce mezi hostitelem a turistou mohou hostitelé účelně ovlivňovat to, jakým způsobem jsou ze strany turistů viděni nejen

⁵⁰ MACCANNELL, Dean. Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Settings. *American Journal of Sociology* [online]. 1973. s. 595–598.

PŮTOVÁ, Barbora. *Antropologie turismu*. 2019. s. 89–93.

⁵¹ COHEN, Eric. A Phenomenology of Tourist Experience. *Sociology* [online]. 1979. s. 181–199.

⁵² PŮTOVÁ, Barbora. *Antropologie turismu*. 2019. s. 94–95.

⁵³ Tamtéž. s. 97.

oni, ale celá destinace. Podobnou roli má i průvodce cestovního ruchu, který svým výkladem, způsobem jakým vede skupinu a výběrem navštívených míst určuje to, jaký zážitek si turista z dovolené odveze. Jeho role se prohlubuje spolu s tím, jak moc je celý zájezd organizovaný a do jaké míry mají turisté možnost objevovat daná místa sami.⁵⁴ Kromě toho průvodce vytváří i specifickou skupinovou dynamiku, která má rovněž vliv na celkový dojem z dovolené. V tomto kontextu lze zmínit studii Isabel Quiroga, kde se autorka se snažila sledovat skupinovou dynamiku na skupinových zájezdech vedených průvodcem a analyzovat některé proměnné, které tuto skupinovou dynamiku ovlivňují. Jednou z proměnných byla i role samotného průvodce. Na základě provedeného výzkumu došla k tomu, že drtivá většina dotazovaných považuje průvodce za hlavního činitele ovlivňujícího skupinovou dynamiku především tím, že podporuje sociální interakci ve skupině.⁵⁵

⁵⁴ PŮTOVÁ, Barbora. *Antropologie turismu*. 2019. s. 94–95.

⁵⁵ QUIROGA, Isabel. Characteristics of package tours in Europe. *Annals of Tourism Research*. 1990, 17(2), 185-207. ISSN 0160-7383.

Vlastní práce

3.4 Cestovní ruch v období tzv. normalizace

Podoba cestovního ruchu v období tzv. normalizace byla postupně vytvářena od roku 1945. Již v této době docházelo k prvním omezením cestování do zahraničí. Významný byl pro cestovní ruch zejména rok 1948, převzetí moci Komunistickou stranou a s ním spojené pokračující znárodnění, které se tentokrát týkalo i cestovních kanceláří. V druhé polovině tohoto roku začal být uskutečňován záměr definitivně zabránit československým občanům v cestách do zahraničí. Postupně docházelo k přetrhávání vazeb na mezinárodní společenství, což mělo za důsledek výrazný pokles příjíždějících turistů. Z tohoto důvodu došlo ke zrušení Ústředního svazu pro cizinecký ruch. K obnovení příjezdového cestovního ruchu dochází v roce 1955 a další uvolnění následují v roce 1956 v průběhu tzv. destalinizace. Dalším důležitým mezníkem je rok 1963, kdy docházelo ke zdůrazňování důležitosti cestovního ruchu pro národní hospodářství a rozšířily se i možnosti cestování pro československé občany, kteří mohli vycestovat do tzv. socialistických zemí. Již od roku 1945 byla snaha zřídit centrální řídicí orgán s exekutivní pravomocí. Došlo k tomu až v roce 1963 ustavením Vládního výboru pro cestovní ruch a slovenského oblastního orgánu Výboru Slovenské národní rady pro cestovní ruch. V oblasti cestovních kanceláří došlo k velké změně roku 1965, kdy byl vytvořen oborový podnik Čedok, který vznikl sloučením Ústřední správy pro cestovní ruch, Čedoku a podniku Turista Bratislava.⁵⁶

Rok 1968 znamenal demokratizaci i v oblasti cestovního ruchu. Ve Vládním výboru pro cestovní ruch vznikl Akční program, který navrhoval opatření, která měla vyřešit problémy této sféry a zaměřoval se spíše na ekonomickou stránku problematiky. Následná invaze však demokratizační procesy ukončila. V návaznosti na to se pozornost stranických orgánů zaměřila na výjezdový cestovní ruch a s tím související emigraci československých občanů. Jako preventivní opatření byla zrušena platnost vydaných výjezdních doložek do tzv. kapitalistických zemí. Tím se téměř uzavřela cesta na západ, protože součástí nových opatření bylo i omezení volnočasových cest, které bylo nově

⁵⁶ MÜCKE, Pavel. *Šťastnou cestu...?!: proměny politik cestování a cestovního ruchu v Československu za časů studené války (1945-1989)*. 2017. s. 126–129.

možno konat jen jednou ročně maximálně na 14 dní, a to jen za předpokladu, že dotyčný získal tzv. devizový příslib. Žadatelé byli stále více prověřováni a preferované byly cesty v rámci organizovaných zájezdů. Přísnější byly i devizové a celní kontroly. Omezení se netýkala tzv. spřátelených zemí východního bloku, do nichž bylo cestování naopak podporováno. V oblasti příjezdového cestovního ruchu byla snaha o jeho podporu, ale zároveň se zpřísnilo udělování víz cizincům. Podmínky byly pro konkrétní země rozdílné.⁵⁷

Z hlediska orgánů cestovního ruchu byl důležitým mezníkem vznik federace v roce 1969. Na území České socialistické republiky se oblast cestovního ruchu vrátila pod Ministerstvo vnitřního obchodu (MVO) a byl zrušen Vládní výbor pro cestovní ruch, který byl nahrazen Českým výborem pro cestovní ruch při MVO. Na Slovensku pravomoci přešly rovněž pod nově zřízené slovenské MVO. V roce 1973 vznikl Vládní výbor pro cestovní ruch ČSR, který fungoval až do konce 80. let. I přes přerozdělení pravomocí v oblasti cestovního ruchu se ukázalo, že zahraniční cestovní ruch by měl být řízen na federální úrovni, a proto byl již roku 1971 zřízen zvláštní Vládní výbor pro zahraniční cestovní ruch, který měl na starost jeho koordinaci. Na počátku 80. se ukázalo, že tento model dvou republikových výborů a jednoho federálního pro zahraniční cestování není ideální. Znovu se otevřela otázka řízení celé sféry cestovního ruchu na státní úrovni. Předsednictvo federální vlády proto nakonec zrušilo Vládní výbor pro zahraniční cestovní ruch a jeho agendu převzal místopředseda vlády. Dva republikové výbory byly zachovány a oblast zahraničního cestovního ruchu byla nakonec převedena pod federální MVO. V této podobě bylo centrální řízení cestovního ruchu prováděno až do rozpadu společného státu Čechů a Slováků.⁵⁸

Na přelomu 70. a 80. let je patrné postupné otevírání se západu, které projevovalo i tím, že se do Československa dostávaly zahraniční hotelové řetězce. První z nich se zde objevil již na počátku 70. let a jednalo o hotel Inter-Continental v Praze. V tomto případě se Čedoku podařilo vyjednat sdílenou investici. Začala tak vlna přizpůsobování se zahraničním trendům, která postihla i cestovní kanceláře. Ty se přestaly soustředit na

⁵⁷ MÜCKE, Pavel. *Šťastnou cestu...?!: proměny politik cestování a cestovního ruchu v Československu za časů studené války (1945-1989)*. 2017. s. 228–247.

⁵⁸ Tamtéž.

kvantitu poskytovaných služeb, ale zaměřily se na kvalitu a na personalizované služby pro hosty se zvláštními požadavky. Cestovní ruch ovlivnila ekonomická krize na přelomu let 1979 a 1980. Projevila se i změnou preferencí domácích turistů, kteří se zaměřovali spíše na tuzemské destinace a na trávení volného času na chatách a chalupách.⁵⁹

Období tzv. přestavby v oblasti cestovního ruchu probíhalo téměř doslova, protože toto období je charakteristické rekonstrukcemi ubytovacích zařízení a výstavbou nových. Rozvoj probíhal i na regionální úrovni. Typické bylo sledování dění v zahraničí a snaha poučit se z něj. Mělo dojít k rozvoji zahraničního cestovního ruchu. Zahraniční turisté totiž v Československu utráceli méně peněz než v jiných zemích. Proto byla zahájena snaha o změnu postoje k zahraničním turistům a o posílení kontaktů se západními partnery. Byly zakládány mezinárodní společnosti v oblasti cestovního ruchu. První z nich byla společnost *Hotelinvest* založená Čedokem a rakouskou společností *Warimpex AG* Wien. Sféra cestovního ruchu tak byla obohacena o nové aktéry. Toto období bylo zakončeno revolucí v roce 1989, která s sebou přinesla zásadní změny v oblasti cestovního ruchu.⁶⁰

3.5 Profese průvodce v období tzv. normalizace

Průvodcovská činnost byla z hlediska oficiálních struktur dlouho přehlížena. Výběr a školení průvodců si zajišťovaly interně cestovní kanceláře a neexistovala žádná jednotná kritéria. S rostoucím počtem turistů začal být vyvíjen tlak na zkvalitnění služeb průvodců a zejména na jejich politickou vybavenost. Důležitým mezníkem byl rok 1974, kdy byly zřízeny Ústřední metodické a koordinační sbory pro práci s průvodci (ÚMKS) při Vládních výborech pro cestovní ruch ČSR a SSR. Sbory se věnovaly především vypracování jednotných kritérií pro výběr průvodců a jednotné metodiky průvodcovské činnosti. Vypracovávaly jednotné osnovy školení průvodců, které byly každoročně aktualizovány. Kromě toho byl ve spolupráci s Vládními výbory pro cestovní ruch pro průvodce vydáván měsíční zpravodaj.⁶¹

⁵⁹ MÜCKE, Pavel. *Šťastnou cestu...?!: proměny politik cestování a cestovního ruchu v Československu za časů studené války (1945-1989)*. 2017. s. 248–262.

⁶⁰ Tamtéž. s. 269–320.

⁶¹ HOUŠKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá věda / Young science*. Prešov: Universum-EU s.r.o., 2013, 1 (2), s. 48–49.

Reorganizace průvodcovské činnosti probíhala ve dvou etapách. V první etapě, která trvala od roku 1977 do roku 1978 došlo k přezkušování stávajících průvodců cestovního ruchu. Po vykonání zkoušky průvodci získali odznak a průkaz průvodce cestovního ruchu, který měl jednotnou podobu. Jeho platnost byla 3 roky, poté se museli podrobit dalšímu přezkoušení. Druhá etapa, která trvala až do roku 1989 se zaměřovala především na jednotný postup při výběru průvodců, jejich přípravě a kvalifikačních zkouškách. Existovaly tak jednotné osnovy pro kvalifikační kurzy pro průvodce cestovního ruchu a jednotnou podobu měla i závěrečná zkouška. ÚMKS zanikly až po roce 1990.⁶²

Průvodcovská činnost byla sice organizována centrálně, ale existovaly výjimky. Samostatně byli organizováni průvodci na hradech, zámcích a jiných objektech, jejichž výběr a zkoušení si organizoval sám Státní ústav památkové péče. Vykonávání průvodcovské činnosti v hlavním městě Praze, Brně nebo Bratislavě, bylo podmíněno vykonáním specializované zkoušky. To tedy znamenalo, že i když průvodce složil zkoušky a získal průkaz průvodce cestovního ruchu, nesměl v těchto městech podávat turistům výklad. Vzhledem ke struktuře pamětníků, bude větší pozornost věnována průvodcovské činnosti v hlavním městě Praze. Průvodcovská činnost zde byla ve sledovaném období upravována vyhláškou o průvodcovské činnosti vydanou dne 23.12. 1969. Tato vyhláška stanovila, že výchovou průvodců po hlavním městě je pověřena pouze Pražská informační služba a příprava průvodců na zkoušky pro průvodce po Praze probíhala výhradně v kurzech pod záštitou PIS. To mimo jiné znamenalo, že PIS byla jedinou organizací, která nabízela služby průvodců v hlavním městě.⁶³

Dne 22.3. 1976 byla vyhláška o průvodcovské činnosti v hl. m. Praze novelizována. Cestovní kanceláře školily pouze průvodce po Československou. Touto vyhláškou bylo stanoveno, že přípravu průvodců na zkoušky pro průvodce po Praze mohou vykonávat

TUNKL, Jiří. Dobrý průvodce – úspěšný zájezd. Československé pohostinství a cestovní ruch. Praha: Merkur, 1978, 24 (4). s. 11–12.

⁶² HOUŠKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá věda / Young science*. Prešov: Universum-EU s.r.o., 2013, 1 (2), s. 48–49.

TUNKL, Jiří. Dobrý průvodce – úspěšný zájezd. Československé pohostinství a cestovní ruch. Praha: Merkur, 1978, 24 (4). s. 11–12.

⁶³ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Odbor kultury NVP, Cestovní ruch, karton č. 196, inv. č. 2140. *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Odbor kultury NVP, Kulturní instituce, karton č. 70, inv. č. 780.

kromě Pražské informační služby i cestovní kanceláře, ale skutečně takto činil pouze Čedok. Následné kvalifikační zkoušky organizoval v obou obdobích NVP prostřednictvím PIS. Kromě toho uděloval NVP kvalifikační oprávnění, rozhodoval o jeho zrušení či prodloužení a prováděl celkovou kontrolu na průvodcovskou činnost včetně kontroly úrovně poskytovaných průvodcovských služeb. Školné a zkušební taxa byly plně hrazeny z rozpočtu PIS, a v roce 1969 činily 900 Kčs.⁶⁴ Pokud srovnáme cenu kurzu a zkoušky s průměrnou mzdou, která v této době činila zhruba 1900 Kčs, vidíme, že kurz by pro jeho frekventanty byl velice finančně náročný a pokud by cenu nehradila PIS ze svého rozpočtu, pravděpodobně by o něj nebyl velký zájem.⁶⁵

Takto byla průvodcovská činnost ve sledovaném období organizována pomocí vyhlášek a nařízení na národní a místní úrovni. Následující podkapitoly jsou věnovány tomu, jaká byla skutečná praxe. Budou zde reflektovány osobní zkušenosti průvodců cestovního ruchu spolu s informacemi z archivního výzkumu a studia dobových periodik.

3.5.1 Motivace k výběru profese průvodce

Důvody k výběru profese průvodce byly u jednotlivých informátorů různorodé. Někteří projevovali talent pro průvodcovství již v dětství a postupně se k této profesi dopracovali. Jiní se pro ni rozhodli až v průběhu dospívání, aby se mohli věnovat činnostem, ke kterým by jinak neměli příležitost a některé k ní dovedly okolnosti. Takto svoji důvody ke zvolení profese průvodkyně popsala paní Kateřina:

„Já sem asi vždycky tak nějak inklinovala k tomu průvodcovskému řemeslu. Už když [...] už jako když jsme třeba s našima jeli někam na výlet. Na zámek třeba nebo hrad. Hrady sem měla vždycky radši. Tak už jako tam sem sledovala tu průvodkyni, jak drží ty obrovský klíče a úplně sem jí hltala. A říkala jsem si, že tohle bych taky chtěla dělat, poučovat ty lidi. [smích] Ale to mi bylo tak 5 a splnila jsem si to až někdy v 16, kdy sem začala dělat průvodkyni na hradě. Takže mně se

⁶⁴ Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Cestovní ruch, karton č. 196, inv. č. 2140. Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Cestovní ruch, karton č. 196, inv. č. 2136.

⁶⁵ Mzdy a ceny včera a dnes *Měšec.cz - váš průvodce finančním světem* [online]. 1998 [cit. 2021-11-19]. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/clanky/mzdy-a-ceny-vcera-a-dnes/>

to prostě libilo to povolání průvodce už od dětství a doteď mě to nepustilo. A jako teď už to nedělám kvůli těm velkým klíčům, ty už tady po Praze taky nenosím, že jo. [smích] Ale tak v tom vidím smysl.“⁶⁶

Podobné nadšení pro profesi průvodce, které se projevovalo již v dětství, popsala i další z informátorek paní Iveta:

„Takže jako už od malička jsem měla asi tendence provázet, protože když jsme byli někde u kostela nebo prostě někde, tak už jsem si připravovala co...ve čtvrtý třídě, to bylo docela zajímavý...tak už jsem si připravovala, co je tam zajímavý, abych to dětem řekla, že jo. Učitelé mě taky nějakým způsobem instruovali. Chtěla jsem být vždycky učitelka, ale v podstatě tohle průvodcování není daleko právě od vedení a práce s lidma jako takový.“⁶⁷

Spojení mezi profesí průvodce a učitele se ve vyprávění pamětníků několikrát opakovalo a o podobnosti těchto profesí svědčí i to, že 4 z 11 informátorů se kromě průvodcovství věnují nebo věnovali také učitelství. Takto se k tomu vyjádřil pan Jaroslav:

„Já sem vždycky rád cestoval. Hlavně tady po Čechách a pak když to šlo, tak sem procestoval skoro celej svět. Já chvíli neposeděl doma. A tak sem hledal práci, kde bych sedět nemusel a tím sem přišel na průvodcovství.“⁶⁸ ...Ale postupně sem ňák cejtil, že to [...] oni sou ty některý průvodci hrozný, zvlášt' po tý revoluci to šlo hrozně dolu. A já sem měl pocit, že sem dobrej a že bych mohl těm mladejm něco předat. A tak sem hledal, co bych tak mohl a narazil sem tady na tu střední školu. A tady sme ten cestovní ruch rozjeli a tak místo průvodcování tady učim.“⁶⁹

⁶⁶ Rozhovor s paní Kateřinou S., 12.8.2021

⁶⁷ Rozhovor s paní Ivetou, Praha 18.1.2021.

⁶⁸ Rozhovor s panem Jaroslavem, Praha 24.7.2021.

⁶⁹ Tamtéž.

Kromě nadšení pro průvodcovskou činnost jako takovou, mohl být impulsem pro zvolení profese průvodce i zájem o historii či umění, jejichž znalost je pro tuto profesi klíčová. Zájem o umění a jeho dějiny dovedl k profesi průvodkyně i paní Miroslavu, která k tomu řekla:

„Mě k práci průvodkyně dovedl můj zájem o umění. A já ten zájem o umění ráda lidem zprostředkovávám. A ta jejich radost, že se dozvídají něco více třeba i o své zemi. Něco, co naše a jejich dějiny spojuje. To je to, co mě obohacuje, a proto se tomu provádění věnuji.“⁷⁰

Zájem o historii a zároveň neúspěch u přijímacích zkoušek dovedl k práci průvodce pana Karla:

„Hlásil sem se na Filozofickou fakultu [Univerzity Karlovy, pozn. aut.] na obor historie, kde mě nepřijali a z toho důvodu, protože jsem se dál chtěl hlásit na Filozofickou fakultu v Praze, tak sem nastoupil do práce do Památníku Terezín, kde sem vlastně začal pracovat jako průvodce. S tím že v zimních měsících sem tam pracoval...jmenovalo se to kulturně-výchovné oddělení. S tím že v zimních měsících sem sepisoval vzpomínky bejvalejch vězňů. Dneska už pomalu žádný nejsou, tenkrát jich byla ještě spousta. Takže sem s nima sepisoval takový strukturovaný jejich vzpomínky. A hlavně sem dělal průvodce po malý pevnosti.“⁷¹

Dalším z důvodů pro výběr profese průvodce byla možnost využít cizí jazyky. V Československu v období tzv. normalizace bylo jen málo možností využít v praxi cizí jazyky, a to nejen psanou formou, ale především přímo v kontaktu s rodilými mluvčími. Nebyl problém uplatnit znalost ruštiny, ale jazyky jako francouzština či angličtina se

⁷⁰ Rozhovor s paní Miroslavou, 23.2.2021.

⁷¹ Rozhovor s panem Josefem, Praha 13.1.2021.

v běžném životě příliš využít nedaly. Jednou z možností byla práce průvodce či tlumočnicka. Z tohoto důvodu se pro profesi průvodkyně rozhodla paní Alena:

„Já se od 8 let učila německy a chtěla jsem se věnovat studiu jazyků. Jenže kvůli svému původu jsem se dostala jenom na střední zemědělskou. A i to byl úspěch. Já žila v té době [...] v té době jsem bydlela v Praze a hned v prvním ročníku střední školy jsem se přihlásila do jazykovky. Tu sem potom navštěvovala dlouhá léta a postupně jsem složila státní zkoušku z němčiny, angličtiny a švédštiny. A učila jsem se taky francouzsky a italsky, ale z toho už [...] tam už sem státnice nedělala. Prázdniny před maturitou jsem strávila v NDR, kde jsem...tam jsem si zkrátka ověřila, že moje znalosti a komunikační schopnosti v té němčině jsou jako dobré. No a chtěla jsem ty svoje znalosti začít využívat.“⁷²

Průvodcovství představovalo také jednu z mála možností, jak se bez větších problémů dostat do zahraničí. Cestování do zahraničí bylo v Československu v období tzv. normalizace značně omezeno. Prvotním impulsem pro výběr této profese často byla touha cestovat do zemí, do kterých by se jinak pravděpodobně nebylo možné dostat. Z tohoto důvodu se rozhodla stát se průvodkyní informátorka Dana, která studovala anglický jazyk na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy:

„Já jsem furt chtěla nějak do té Anglie, že jo. No a tak jsem to přivítala, když jsme byli v prváku, že kdosi za náma přišel, ať děláme průvodce Čedoku a že nám to uznají jako společensko-politickou praxi.“⁷³

Podobnou motivaci popisovala i paní Danuše, která chtěla navštívit Spojené státy americké a věřila, že jako průvodkyně by tohoto cíle mohla dosáhnout. Ani pro průvodce to však nebylo tak jednoduché. Nemohli si sami vybírat, do kterých zemí budou jezdit, ale

⁷² Rozhovor s paní Alenou, 19.1.2021.

⁷³ Rozhovor s paní Danou, 14.1.2021.

zájezdy jim byly přidělovány podle jazykové vybavenosti, zkušeností a rozhodující byl rovněž kádrový posudek.

„Jeden chalán, co za mnou tenkrát chodil, měl strejdu a ten dělal pilota. No a on lítal i na Západ, že jo. Byl i v Americe tenkrát. Si to vezměte, kdo se tady v těch 70. nebo 80. letech dostal do Ameriky. A já chtěla taky. Na pilotku to tenkrát snad ani nešlo, že bych jako dívka dělala pilotku, to dělali jenom chlapi. No a na letušku sem nebyla dost fešná. [smích] Tak mi tak přišlo na mysl, že bych mohla dělat průvodkyni. Takováhle naivka sem byla. Já si tenkrát opravdu myslela, že se stanu průvodkyní a hned budu jezdit po světě. [smích] No nejezdila sem, ale to už asi tušíte.“⁷⁴

V některých případech se průvodci dostali ke své profesi spíše náhodou bez toho, aby o tomto profesním zaměření předtím uvažovali. Takto své rozhodnutí nastoupit jako brigádník na hradě popsal pan Milan, který je na stejném hradě v současnosti kastelánem:

„Teď Vás asi zklamou, ale když jsem se rozhodl, že se přihlásím tady jako průvodce, tak to nebylo z nějakých vznešených důvodů. Neviděl jsem v tom svoji budoucí kariéru. Ve škole mi ten dějepis sice šel, ale taky jsem v tom nijak nevynikal. Já sem prostě potřeboval něco přivydělat a babička bydlela tady u hradu, tak sem tam v létě nastoupil jako brigádník. Prostě to bylo tady a já se tady okolo stejně motal celý léto.“⁷⁵

Vzhledem k tomu, že pan Milan nyní působí jako kastelán a má na starost výběr nových průvodců pro svůj hrad i jejich zaškolování, zamyslel se i nad tím, jak se motivace ke zvolení této profese proměnila:

⁷⁴ Rozhovor s paní Danuší, Praha 28.2.2021.

⁷⁵ Rozhovor s panem Milanem, Rokycany 28.10.2021.

„Přes to všechno, co jsem řekl o sobě mám pocit, že dřív ty lidi [...] já nevím, že sem fakt chodili, protože je zajímala ta historie, dějiny. A věděli o tom a věděli o tom hodně. Dneska je to jiný. Ne dneska, ale už dlouho. Ona ta změna a tuto všechno přicházelo tak jaksi plíživě. Ale je to jiný. Tím se Vás nechci nijak dotknout, jiný neznámá vždycky špatný, ale přijde mi, že se jako kdyby přesunulo to těžiště toho, co očekávají, že touto profesí získají. Dřív ty lidi chtěli vědět, chtěli znát tu historii a chtěli to předávat dál. Dneska chtějí naučit se mluvit před skupinou, prezentovat se. A to pak využijou někde v korporátě na poradách.“⁷⁶

Přestože se důvody pro zvolení profese lišily, často se přímo či nepřímo týkaly určité nesvobody, která v Československu v období tzv. normalizace panovala. Profese průvodce umožňovala časté cestování, kontakt se zahraničními turisty, využití cizích jazyků. Otázkou je, pro jaké povolání by se pamětníci rozhodli, pokud by v době, kdy se rozhodovali o své profesi, žili v prostředí, které je nijak neomezuje v oblasti cestování, využití cizích jazyků a studia.

3.5.2 Příprava na výkon profese

Podoba přípravy k výkonu profese průvodce se odvíjela od toho, v jakém období se průvodce připravoval. Bez ohledu na období však musel vykonat průvodcovskou zkoušku, měnila se pouze její podoba či instituce, která zkoušky zajišťovala. Po celou dobu probíhaly samostatně zkoušky pro objektové průvodce. Ty zajišťoval Státní ústav památkové péče a zkouška se skládala pouze z jazyků, ve kterých si průvodce přál provádět. Rozdílem oproti současnosti bylo, že průvodce nekonal zkoušku pro konkrétní objekt, na kterém chtěl dělat průvodce, ale až po vykonání zkoušky byl na některý z objektů přidělen. Preference průvodců byly samozřejmě brány v úvahu a významnou roli hrála také případná dopravní dostupnost.

„No a zašla jsem právě na úřad, a to bylo ve Zborovský a tam to byla městská část a byl to nějaký ten památkový ústav, kde se dělaly přijímačky jako vůbec na

⁷⁶ Rozhovor s panem Milanem, Rokycany 28.10.2021.

průvodcovskou činnost někde na hradech a zámcích... A já jsem čekala, že budu, že teda budu dojíždět od babičky na ten Karlštejn. A po pravdě řečeno bych řekla, že jsem měla víc štěstí než rozumu, protože jsem se dostala na zámek Žleby.“⁷⁷

Před sjednocením podmínek pro přijímání nových průvodců v roce 1974 stihla vykonat první průvodcovskou zkoušku pro průvodce cestovního ruchu pouze jedna z informátorek. Zkoušku pro průvodce skládala přímo v Cestovní kanceláři mládeže a na ní teprve navazoval kurz.

„... jsem se přihlásila do Cestovní kanceláře mládeže, ty přijímací zkoušky jsem složila a pak jsem absolvovala takový krátký kurz. Pokud se pamatuji, na zkoušku jsem se nijak zvlášť nepřipravovala. Zkouška spočívala v hodnocení jazykových a všeobecných znalostí. Kurz, který jsem následně absolvovala v jednom z letovisek CKM, byl zaměřen na orientaci v cestovním ruchu, získání znalostí, jak se starat o skupinu, jak řešit krizové situace.“⁷⁸

Ostatní průvodci zkoušku skládali až po roce 1974. Rozdílem bylo to, že žadatelé nejprve absolvovali školení a teprve po něm vykonávali zkoušku. Zejména při hovoru o průvodcovských zkouškách autorka narážela na limity paměti narátorů. Vzhledem k tomu, že většina z nich v průběhu svého života skládala vícero zkoušek, obvykle si nevybavovali detaily z průběhu nebo se jim jednotlivé zkoušky pletly. Panovala ale shoda na tom, že zkoušky probíhaly v příjemném prostředí kavárny či restaurace a že zkoušky probíhaly ústně. Zkoušející byly dle slov pamětníků dlouholeté průvodkyně z některé z cestovních kanceláří. Zkouška se skládala z otázek z všeobecného přehledu o historii a zeměpise a dále z praktické otázky. Po této obecné části ještě následovala zkouška z jazyka. Paní Dana si dokonce vzpomněla na otázky, které jí tehdy pokládali:

⁷⁷ Rozhovor s paní Ivetou, Praha 18.1.2021.

⁷⁸ Rozhovor s paní Alenou, 19.1.2021.

„Takže to byly nějaké průvodkyně tam zaměstnané, které už měly nějaké postavení. V nějakém vyšším postavení asi. A seděli jsme tam normálně u kavárenských stolků, možná i nějaké pití tam bylo. To už nevím. Ony měly takové to vystupování, tak jak by se ve světě vystupovat mělo. To tehdy tady u nás nebylo běžné. No a samozřejmě byly prověřené, že jo. Jinak by tam nebyly. Ale vůbec to nedávaly na sobě znát. A já si vzpomínám na 2 otázky. Z toho všeobecného přehledu to byla ta Karibská krize. A já jsem myslela, že teda když se na to ptají, že už se mají říkat pravá fakta. [smích] Tak jsem řekla, že to byly ty sovětské rakety na Kubě a díky Kennedymu se to zažehlo to nebezpečí. A ona říkala: „Pššt, tak to jsme neslyšely.“ a tak se jako usmála. A potom já jsem měla nějak popsat nějakou cestu...jak se někam jede.“⁷⁹

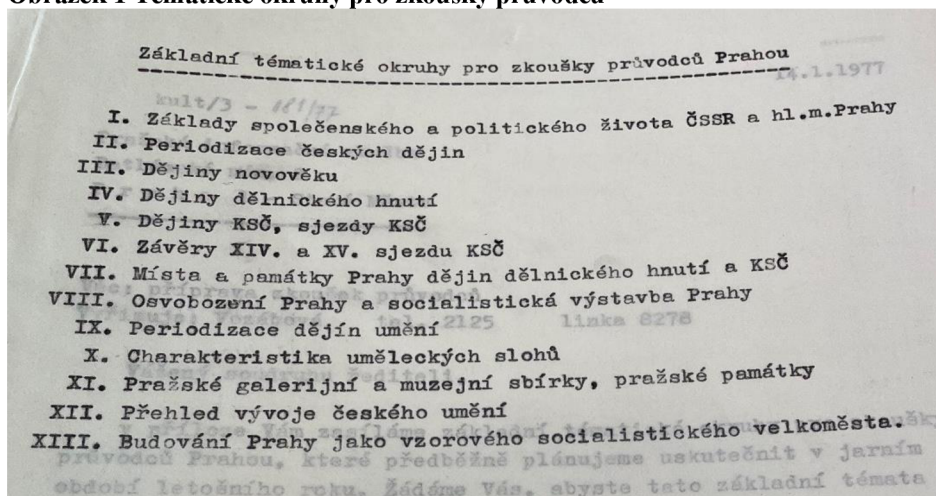
Pamětníci zkoušky hodnotili pozitivně, a to nejen z hlediska průběhu, ale i v obecné rovině, protože díky nim byla zajištěna kvalita průvodců a z toho se odvíjející prestiž profese. V období tzv. normalizace nebylo možné věnovat se profesi průvodce bez vykonání alespoň jedné zkoušky. Všem se podařilo složit je na první pokus a vnímali je jako neodmyslitelnou součást práce průvodce. Přestože přípravná školení obsahovala i politicko-ideologická témata, pamětníci je nezdůrazňovali jako negativní zkušenost. Považovali je za nutnost, protože se s touto tematikou setkávali i v běžném životě a nevnímali ji jako překážku.

Odlišná byla zkouška pro průvodce Prahou. První zkoušku bylo nutné složit ještě před nástupem do kurzu pro průvodce. Původně také probíhala pouze ústní formou, od roku 1977 ústní zkoušce předcházela písemný test. Důvodem byl velký počet uchazečů. Písemný test byl prvním sítím, které vyřadilo nevhodné kandidáty a ušetřil se tím čas u ústních zkoušek, které jsou časově náročnější.⁸⁰ V příloze č. 1 je ukázka jedné z variant přijímacích testů. Základní tematické okruhy pro zkoušku průvodce Prahou byly se ve sledovaném období příliš neměnily. V roce 1977 byly následující:

⁷⁹ Rozhovor s paní Danou, 20.1.2021.

⁸⁰ Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Cestovní ruch, karton č. 196, inv. č. 2140.

Obrázek 1 Tematické okruhy pro zkoušky průvodců⁸¹

Z okruhů je patrné, že se otázky z historie a dějin umění často prolínají s politicko-ideologickou tematikou. V příloze č. 2 jsou k nalezení konkrétní tematické okruhy pro závěrečnou ústní zkoušku, která probíhala až po skončení kurzu průvodce Prahou. Takto na celý proces vzpomínala paní Kateřina:

„Tak jsem si udělala tu zkoušku na Prahu. To bylo tenkrát docela náročný, co si pamatuju. Aby se člověk vůbec jako [...] už jenom aby člověka přijali do kurzu, musel udělat zkoušku tenkrát. Což je pochopitelný, aby neztráceli čas s nějakýma případama, že jo. Potom ten kurz byl taky náročný, trvalo to dlouho, už nevím přesně kolik teda. Ale bylo to skvělý. Tam nám přednášeli opravdoví odborníci, kunsthistorici. Kolikrát po tech přednáškách lidi stáli a tleskali. A nejenom přednášky, my sme chodili do tý Prahy, abysme to všechno viděli a znali. A potom ta závěrečná zkouška to byla kláda. To jen tak někomu nedali, spousta lidí tehda vylítla. A to sme byli po tom kurzu navrčení. Oni chtěli slyšet detaily. Popsat trasu. Prostě z hlavy a tady vidíte tohle a je to z tohohle století. Ale zase měl člověk pocit, že něco vážně dokázal.“⁸²

⁸¹ Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Cestovní ruch, karton č. 196, inv. č. 2140.

⁸² Rozhovor s paní Kateřinou, 12.8.2021

3.5.3 Každodennost práce průvodce

Podoba každodennosti profese průvodce, závisela na tom, kde svou činnost vykonával. Práce objektového průvodce byla specifická tím, že průvodce byl v každodenním kontaktu nejen s turisty, ale i s ostatními kolegy. Nebylo výjimkou, že společně na hradě či zámku přespávali a v průběhu jejich působení se tak utvářela uzavřená sociální skupina lidí, které spojovala stejná profese a místo. V objektech obvykle působí sezónní brigádníci, tedy mladí lidé, kteří si přivydělávají v průběhu prázdnin. Toto se týká především hradů a zámků, trochu jiná je situace v galeriích, muzeích a objektech, které jsou přístupné celoročně. Pro několik narátorů byla zkušenost s průvodcovskou činností na hradě či zámku prvním setkáním s profesí a vzpomínali zejména na toto specifikum práce objektového průvodce. Takto na své začátky na hradě vzpomínala paní Kateřina.:

„To bylo tenkrát krásný období. Po práci sme se všici sešli na nádvoří, zapálil se oheň, kluci vytáhli kytaru a zpívalo se až do rána. Něco se popilo. Oni tam tenkrát pili takovou šílenou věc. Já to samozřejmě pila taky. Koupilo se nějaký levný čučo v sámošce a to bylo kyselý, že jo. A jedna z těch starších průvodkyň, co bydlela kousek od hradu přinesla meduňkový sirup domácí. No a ten se nalil do toho vína a říkali tomu vznešeně Pálava. [smích] A ráno sme unavený vstali a ploužili se po tech prohlídkách, ale stejně sme další den takhle pokračovali. Tam tenkrát proběhlo letních lásek. Ta komůrka pro průvodce by mohla vyprávět. [smích]“⁸³

Dalším specifikem objektového průvodcovství je možnost navštívit na daném objektu prostory, které jsou běžným návštěvníkům nepřístupné, což práci průvodce dodává určitou výjimečnost. V průběhu zaškolování se každý průvodce seznamuje s celým objektem a je obvyklé, že je vpuštěn i do prostor, které jsou např. v rekonstrukci nebo leží mimo prohlídkovou trasu. Výjimkou není ani to, kdy je průvodcům umožněno navštívit prostory ve večerních hodinách mimo otevírací dobu. Takové zážitky popisovala paní Helena P.:

⁸³ Rozhovor s Kateřinou, Praha 12.8.1996.

*„Víte co, vy ste se jako průvodce dřív dostal všude. To už teď není, všude sou kamery a čidla a tak. Ale dřív ste si mohli vzít ty klíče a jít do hradu a nikdo o vás nevěděl. I přes den. A já si pamatuju [...] když si to vezmu teď zpětně to by byl takový prů*er. Ale tenkrát se na hradě dělal archeologický výzkum a ti archeologové tam přespávali a to byli sami mladí chlapi a my zas byly samý holky a oni na nás přes den koukali a my na ně. A my sme se kolikrát domluvili s hlídačem a on nás pustil večer do hradu a my sme tam v noci chodili s baterkama i do těch částí, kam se nesmělo a trdlovali sme tam. A vzadu na parkáně, tam jak se de do černý kuchyně, tak tam sme si dělali táborák. Chápete to? [smích] Ale to bylo to mládí krásný. My sme neřešili, že sme mohli zapálit hrad. My sme si to užívali, a to na tý práci bylo hrozně krásný.“⁸⁴*

V obou úryvcích se opakuje motiv letních lásek, které k prázdninovým brigádám na hradech či zámcích neodmyslitelně patří. Kromě toho se tam často navazují přátelství na celý život. Nemalým přínosem je i to, že brigádníci zde získají cenné zkušenosti a pokud mají možnost vést prohlídky v cizím jazyce, prohloubí si jeho znalost a obohatí slovní zásobu. Z tohoto důvodu paní Jana, která učila ruský jazyk na střední škole zaměřené na studium cestovního ruchu, doporučovala svým studentům, aby si práci objektového průvodce alespoň jednu sezónu vyzkoušeli:

„Já vždycky těm svým studentům, když sem ještě učila, říkala, ať to jdou zkusit. To je zkušenost k nezaplacení, i kdyby pak neměli ty průvodce dělat dál. Jak sem říkala, já taky takhle začínala, než sem se dostala k tomu opravdovými průvodcování a s láskou na to vzpomínám. Bylo to krásný, byli sme skvělá parta a všechno. Ale já se tam i naučila. Tam je to nejjednodušší pro to začít dělat průvodce. Já dostala sylabus, kde je všechno, co potřebujete a šla sem s těma lidma na hodinku. Takže tam nebylo tolik krizových situací, nemohlo se toho tolik podělat

⁸⁴ Rozhovor s Helenou, Praha 28.9.2021.

a přitom sem se u toho naučila, jak s těma lidma mluvit. Prošvihala sem tam ruštinu. A vrátila sem se taková možná i dospělejší. Už jenom to, že sem měsíc byla bez rodičů poprvé v životě pro mě bylo jiný. ⁸⁵

Práce průvodce cestovního ruchu je oproti práci objektového průvodce mnohem komplexnější. Průvodce s turisty tráví více času a jsou zde i vyšší nároky na jeho znalosti a zkušenosti. Nedílnou součástí je spolupráce s dalšími navázanými pracovníky. Nejčastěji se jedná o spolupráci s řidiči, zahraničními průvodci, kteří přijíždí se skupinou, ale i o spolupráci s cestovní kanceláří. Charakter práce ovlivňovalo i to, pro jakou cestovní kancelář průvodce pracoval. Cestovní kancelář mládeže (CKM) byla specifická tím, že s ní obvykle cestovali, jak název napovídá, mladí lidé. Mezi průvodci a turisty tak nebyl velký věkový rozdíl. Pro CKM pracovala například paní Helena S:

„...takže vzájemné vztahy byly neformální a přátelské. To bylo podpořeno tím, že jsme byli často ubytováni na studentských kolejích. ⁸⁶

Průvodci byli buď zaměstnanci cestovní kanceláře, nebo pro ni pracovali jako externí pracovníci. Druhá z možností byla v praxi obvyklejší. Pokud byl průvodce externím pracovníkem cestovní kanceláře, obvykle se této činnosti věnoval při zaměstnání nebo jako přivýdělek k důchodu či studiu. V případě, že byl někde zaměstnán, musel mu zaměstnavatel dát povolení. Studentům vydávala povolení škola, ale pouze v případě, že se činnosti průvodce věnovali v průběhu školního či akademického roku. Nebylo výjimkou, že škola nebo zaměstnavatel toto povolení nevydali. Podobnou zkušenost měla i paní Dana:

„I když byl člověk zaměstnaný, tak mu musel zaměstnavatel povolit, že může dělat něco jiného. Dokonce chovat králíky jo. Takže já jsem musela žádat vedoucího

⁸⁵ Rozhovor s paní Janou, 14.6.2021.

⁸⁶ Rozhovor s paní Alenou, 19.1.2021.

katedry, ať mi povolí průvodcovat. A on tehdy řekl, že to prvékům nepovolí, že neumíme anglicky. Protože on věděl, koho tam nabral, co tam brali za lidi. Ty děvenky z těch komunistických rodin tam z nějakých vesnic, co ani nevěděly, kde ta Anglie je, že jo. ...Oni tam brali přednostně a hlavně tyhle lidi. Takže on správně usoudil, že spousta z nás neumí anglicky a že bychom dělali ostudu. Takže nám to šmahem nepovolil. Takže já jsem to dělat nemohla. Pak ve druháku už nám to laskavě povolil.“⁸⁷

Přímo v zaměstnaneckém poměru s cestovní kanceláří byli podle informátorů obvykle průvodkyně, které byly tzv. „prověřené“ a dostávaly zájezdy do západních zemí. Běžnými průvodci byly tyto průvodkyně vnímány spíše negativně. Toto k tomu řekla paní Dana:

„Totiž za minulého režimu byli buď zaměstnanci těch cestovních kanceláří, což dneska skoro neexistuje. A ty jezdily potom po tom celém světě ⁸⁸ ...buď teda ty zaměstnanci, tam bylo pár zaměstnankyň a dost z nich je na seznamu tajných spolupracovníků StB teda, ty co jezdily na Západ.“⁸⁹

Práce průvodce se neobešla bez řešení nenadálých situací. Jedna z narátorek tuto součást nazvala „*strasti a slasti práce průvodce*“. Průvodci se téměř s každou skupinou dostávali do situací, které nebylo možné předvídat a někdy se na první pohled zdály neřešitelné. Každý z narátorů popsal hned několik takových zkušeností a není možné zmínit všechny. V následujících odstavcích se tedy objeví pouze ty, které autorka vyhodnotila jako nejzajímavější.

Tyto situace často vycházely z nedostatku komunikace mezi cestovní kanceláří a přijíždějícími turisty nebo mezi cestovní kanceláří a průvodcem. Příkladem může být

⁸⁷ Rozhovor s paní Danou, 14.1.2021.

⁸⁸ Rozhovor s paní Danou, 20.1.2021.

⁸⁹ Rozhovor s paní Danou, 14.1.2021.

stav, kdy přijede více turistů, než bylo domluveno. Do podobné situace se dostala v počátcích své kariéry i paní Iveta:

„No a já jsem tam přišla, do té jedné agentury. S tím, že teda mám čas a že bych mohla provázet. No a on mi povídá „No a jaký jazyky máš?“ a já povídám: „No němčinu a ruštinu.“. A on: „Tak to je fajn, tak si vezmeš Maďary.“ A já: „Jak jako Maďary, já maďarsky neumím.“ ... „Ale oni uměj rusky a německy.“. A moje první výprava, která byla na 4 dny do Vysokých Tater, s tím že jsem dostala teda Maďary a jejich průvodkyně mluvila jenom maďarsky, takže bylo to takový velice specifický, kdy já jsem teda přišla k autobusu a z toho autobusu tam mělo vylézt 45 lidí a ono jich vylezlo asi 70. Proč...Protože to byla nějaká odborářská [...] jako odborářský výlet. A oni si s sebou vzali děti. A takže když jsme přišli potom [...] byl to Horní Smokovec a my jsme přišli do hotelu a tam jsme si šli na večeři a tedko ta večeře spočívala v tom, že byly určený stoly pro 4 lidi a u toho jednoho stolu třeba sedělo 7-8 lidí a oni mi říkali: „Prosím vás, ale to nemůžete.“ a já povídám: „No jo, jenže já se s nima nedomluvim, protože oni mi dali tuhle výpravu.“. Naštěstí tam byl nějaký kulturní referent s manželkou, ti mluvili německy, takže jsme se domlouvali německy, což bylo bezvadný. A oni řekli: „No ale my s tím nic nenaděláme, protože oni si vzali ty děti.“. A teď se dělili z toho 1 talíře. Jo prostě vlk se nažral, kozy zůstaly celý.“⁹⁰

Další nevšední situace vycházely z neukázněného chování samotných turistů. Není výjimkou, že se turisté v době dovolené chovají tak, jak by se ve svém běžném životě nechovali. Pokud budeme vycházet z teorie, která považuje cestování za přechodový rituál, může toto chování souviset s tím, že jedinec opouští svou každodennost a nachází se v liminální fázi, která je charakteristická absencí pravidel.⁹¹ O takovém zážitku hovořila paní Alena:

⁹⁰ Rozhovor s paní Ivetou, Praha 18.1.2021.

⁹¹ PŮTOVÁ, Barbora. *Antropologie turismu*. 2019. s. 58.

„Začátkem léta jsem byla s východoněmeckou skupinou v Brně a v Bratislavě. A všechno probíhalo tak nějak v pohodě. To bylo ještě v mých začátcích, tak sem na sebe byla i pyšná. No ale na zpáteční cestě vlakem přišel průšvih. Jeden z tech účastníků zatáhl za záchrannou brzdu a zastavil vlak. Já vůbec nechápala, co ho to napadlo. Jestli jako v Německu neměli v té době brzdy ve vlacích nebo chtěl zkusit, co se stane, jestli ten vlak vážně zastaví? [smích] No musela jsem řešit s vlakvedoucím pokutu samozřejmě. To bylo hodně nepříjemný, protože já jako [...]to je jak učitelka s dětma, já za ně měla odpovědnost, takže ten vlakvedoucí mi nadával, celý vlak si tam pak na nás ukazoval. Potom i na cestovce sem to musela vysvětlovat, protože to se tam ještě nikomu nestalo. Ale teď už se tomu směju.“⁹²

Podobnou neukázněnost turistů, která málem skončila pokutou zmiňovala v rozhovorech i paní Iveta:

„A pak teda další průšvih byl, kdy jsme šli na jednu trasu jako na Štrbské pleso. Jako výlet do hor a teď oni mi začali trhat hořce. A každá bába držela v ruce hořce. A já „Ježíš Marjá, to nemůžete!“ No co udělali...oni to zahodili. Takže když jsme šli, takováhle tlupa cizinců a když jsme se vraceli, tak kdo nás potkal, tak věděl, že prostě ty hořce tam natrhala tahleta skupina. No říkám, byly to takový velice specifický věci, průšvihy a tak dále.“⁹³

Nepříjemnosti také pramenily z konzumace alkoholu ať to bylo průvodcem samotným, turisty nebo řidičem autobusu. Jednu takovou humornou historku vyprávěla opět paní Iveta:

⁹² Rozhovor s paní Alenou, 19.1.2021.

⁹³ Rozhovor s paní Ivetou, Praha 18.1.2021.

„Já tyhle ty absurdní situace snad přitahovala. Tenkrát jsem jela z Hradce Králového. Tam udělali výlet do Polska a to bylo do Valbřichu. A ve Valbřichu se potom bydlelo v hotelu, byl nádhernej, všechno to bylo supr. Akorát mi přidělili teda Polku a ta Polka to brala jako, jak bych to řekla, jako takovej záletnickej výlet. Když to řeknu doslova, jo. Protože jí tam přivezl řidič. A ona s tím řidičem... Já jsem s ním měla být na pokoji. Ona teda toho řidiče si natáhla do pokoje a já pak neměla kde spát. Takže ona tam potom byla zamčená, takže jeden ten turista, ten říkal: „Hele tak se vyspěte u nás.“. Sice to byl mužskej pokoj. On se tam potom někde natáhnul. Já abych tam spala někde natažená, to by bylo divný. No ale tahleta, ona se jmenovala Josefa. Žozefa. Tak tahleta Žozefa tak ona se opila a druhý den jsem byla na [...] tam byly záchody, jako tady ve škole pro více kabiněk a ona říká: „Já šukala, šukala.“, a já povídám: „Ano, já vim.“. A ono znamená polsky šukat hledat. A to třeba jak psala Božena Němcová, že babička šukala po sednici. Tak ona šukala, šukala a já teda byla na ní našťvaná nesmírně. A ona díky tomu, že se opila, tak zvracela a měla nějaký falešný zub. A ona si ho vyzvracela. A takže ho hledala po záchodě. [smích] A co čert nechtěl, tak tam ještě přijel její manžel.“⁹⁴

K nečekaným situacím docházelo i při práci na některém z objektů. Vzhledem k uzavřenosti objektu a kratšímu času, který průvodce se skupinou strávil, obvykle nebyly tak závažné. Takto jednu z nich popsala paní Kateřina:

„Jednou se mi stalo [...] a to byla teda moje blbost. My sme šli na prohlídku na ten druhěj okruh. Ten byl kratší. Já sem ho měla radši, ono se šlo tam jako dozadu, nikoho ste nepotkali, šlo se i ven. Tak to bylo takový jako pěkný, jo. Ale ty lidi to moc nechodili. Takže sem vždycky byla ráda, když to na mě vyšlo. No a tam se šlo do tý jedný místnosti jako dolů. Hejtmanská kancelář. Já bych možná ještě dala dohromady ten výklad. [smích] No a tam byly takový dveře. Já se bojím, že sou tam pořád. A ty se nahoře musely zaháknout, jinak se zabouchly. A to by ale nevadilo.

⁹⁴ Rozhovor s paní Ivetou, Praha 18.1.2021.

*Však průvodce má v ruce klíče. Jenže já si ty klíče pověsila na takový hřebík před touhletou místností. Protože byly těžký a furt sem cinkala, když sem mluvila, to asi znáš. A ty dveře sem zahákla špatně, takže se samozřejmě v průběhu toho mého výkladu zabouchly a my tam zůstali. [smích] Já se směju, ale to bylo tenkrát strašný, mně se chtělo brečet. Naštěstí [...] oni přišli z pokladny na to, že sme se nevrátili v ten čas, co sme měli. Ona každá ta prohlídka samozřejmě měla už tenkrát nějaký časovej rozsah, jo. A vysvobodili nás teda.*⁹⁵

Součástí práce průvodce byly různé kontroly jejich činnosti. Kontroloři chodili buď z NVP nebo z cestovní kanceláře, se kterou průvodce spolupracoval a v oblasti objektových průvodců konal kontroly správce daného objektu nebo zkušenější kolega. Informátoři se vesměs shodli na tom, že nezáleželo na tom, ze které organizace kontrola přišla, ale důležitější byl lidský přístup konkrétních kontrolorů. V případě pochybení hrozily finanční sankce a pokud se jednalo o závažné pochybení, tak i rozvázání smlouvy s cestovní kanceláří nebo dokonce odebrání průkazu průvodce. Zejména v roce 1977 sílil tlak na to, aby průvodci byli častěji a důkladně kontrolováni, aby došlo ke zkvalitnění jejich služeb. Tyto plánované kontroly měly za úkol zjistit, jak se průvodci vypořádávají s politicko-ideovou stránkou výkladu.⁹⁶

Na některé z kontrol, které v průběhu svého profesního života zažila, vzpomínala paní Dana:

„Jednou přišla nějaká paní v Praze. Ta tím byla pověstná. Jmenovala se Neštnerová. A ta tam se mnou seděla v tom hotelu a chtěla vidět všechny moje papíry. Takový to komando a ptala se mě, jestli jsem byla tam a tam. A jako nebyla úplně příjemná. Neštnerová byla postrach. A potom jsem byla na tom zájezdě, co jel až do Spišské Nové Vsi a bydleli jsme v Brně nebo v Luhačovicích, já nevím. A jeli jsme na večer do vinného sklípku do Čejkovic do Templářských sklepů. A teď jsme byli v tom vinném sklípku a teď tam seděli dva lidi a že jsou kontrola z Brna

⁹⁵ Rozhovor s paní Kateřinou, Praha 21.8.2021.

⁹⁶ Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Cestovní ruch, karton č. 196, inv. č. 2140.

z Čedoku. Tak jsem si tam sedla no a zážitky z toho dne. Tam totiž... a to dělají i dneska cestovky. Prostě udělají vám program od stolu, který nejde stihnout. A my jsme měli jet do Buchlova na hrad a do Buchlovic. Nebo do Buchlova ne? Nevím, prostě vím, že tam byl zámek Buchlovice a ten se nedal stihnout. A ti šoféři, co s nima přijeli, oni měli svůj autobus. Tak řekli, že do těch Buchlovic už nepojedeme, protože tam už stejně bude zavřeno. A oni viděli, že já jsem nová, že jsem vykulená, že jo. A já říkám: „Ale my to máme v programu, tam musíme.“ A oni: „Dobře, tak tam pojedeme.“ Tak jsme tam přijeli a zavřeno. „Vidíš, já jsem ti to říkal.“ Možná to chtělo předělat nějak ten program předtím. Ale to nebyla úplně moje práce. Jednak by to měli napsat v tom Čedoku, co mi dávali to komando. A jednak ti šoféři mi řekli: „Hele jestli to chceš stihnout, tak to musíme zkrátit.“ Ale to oni neudělali. No a teď já jim tohleto vyprávím a ta paní mi říká: „No jo, to oni jsou mistři světa ti šoféři. Oni už jsou to potřetí, počtvrtý a oni na Vás vidí, že jste nová. Ale jo, dobrý. Já na Vás vidím, že vy to děláte se zájmem, že to děláte dobře. Vy budete skvělá průvodkyně, někteří to dělají jenom pro peníze.“⁹⁷

Zdaleka ne všechny kontroly byly nepříjemné a stresující. Obvykle byly jako příjemnější popisovány kontroly na objektech, které prováděl správce objektu nebo služebně starší kolega. Výhodou bylo, že se s průvodcem osobně znali, po kontrole společně probrali její výsledek a možná zlepšení do budoucna. Taková kontrola mohla přispět k profesnímu růstu. Někdy při nich docházelo i k humorným situacím. Na podobnou kontrolu vzpomínala paní Kateřina:

„Já si nejvíc vzpomínám na jednu kontrolu, to jsem ještě dělala průvodkyni na hradě a to byla teda legrace tenkrát. To nebyla žádná soudružská kontrola, to nás normálně kontroloval náš pan kastelán. On to byl takovej trochu podivín, jo. O ono se teda [...] ty starší průvodci mi povídali, že on takhle chodí na ty kontroly. No a já sem si jednou takhle šla se skupinou a byli sme v tý zbrojnici no a já jim začala vyprávět o tom, jak tam ten zakladatel hradu doteď straší a v tu chvíli se jedna

⁹⁷ Rozhovor s paní Danou, 20.1.2021.

z těch zbrojí pohmula. Jako to brnění. Oni tomu lidi říkají brnění a to není správně, to mě vždycky rozčilovalo, ale to bych odbočovala. A teď děti se začaly bát, dospělí si mysleli, že to dělám já a já nevěděla která bije. [smích] A on to byl pan kastelán. Normálně se tam schovával za tou zbrojí a poslouchal, jestli jim tam nevykládám kraviny.“⁹⁸

Na rozdíl mezi kontrolami na objektech a mezi běžnými kontrolami je patrné, že oficiální kontroly průvodců se často míjely účinkem. Uváděným cílem kontrol mělo být zlepšení služeb. K tomu ale nedocházelo. Pokud je výsledkem kontroly, že program zájezdu je tak nabitý, že se nedá stihnout, tak by mělo dojít k úpravě programu, jinak bude při další kontrole nalezena stejná chyba, a především služba bude turistům nadále poskytována nekompletně. K nápravám docházelo pouze pokud bylo zjištěno pochybení ze strany průvodce.

3.5.4 Turisté ze zahraničí

K práci průvodce neodmyslitelně patří kontakt s turisty ze zahraničí. V období tzv. normalizace byli průvodci nejčastěji v kontaktu s turisty z jiných socialistických zemí, kteří tvořili většinu příjíždějících turistů. Například v roce 1977 Československo navštívilo více než 16 milionů turistů ze socialistických států a jen necelý 1 milion turistů z tzv. kapitalistických států.⁹⁹ Mezi pamětníky byl patrný ambivalentní vztah k sovětským turistům. Negativní emoce pramenily pravděpodobně z všeobecného odporu ke všemu spojenému se Sovětským svazem jakožto institucí. Narátoři ale zároveň zmiňovali soucit s jednotlivými turisty, protože obyvatelé sovětského svazu byli dle jejich slov chudší než běžní obyvatelé Československa a žili v horších podmínkách. Bylo pro ně složitější vycestovat, a i když se se zájezdem dostali do Československa, tak s každou skupinou jezdil doprovod, který měl za úkol je hlídat. Z výpovědí pamětníků bylo patrné, že turisté ze Sovětského svazu byli ze strany průvodců vnímáni poněkud stereotypně jako neukáznění a chudí. Takto o těchto turistech a jejich doprovodu hovořila paní Dana:

⁹⁸ Rozhovor s Kateřinou, Praha 21.8.2021.

⁹⁹ FRANKE, Antonín. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980. s. 70–73.

„To jezdil takový nějaký vedoucí, ten je hlídal. Asi tam byl ještě někdo, kdo je měl hlídat. A jednou jsem zažila takového příšerného dědka. Ten mě seřval. Prostě on s nima jednal jako s nevolníkama, jak se svýma podřízenýma. A já si pamatuju jednu jedinou scénku, když jsme seděli u stolu. Já jsem seděla s nimi u stolu a oni si mohli vybrat z více jídel, on si něco vybral a nechutnalo mu to, tak to vyměnil s někým jiným. Vzal si to jeho, neptal se a jemu dal dojíst to svoje.“¹⁰⁰

Zajímavým tématem je i motivace turistů k návštěvě tehdejšího Československa. Zdaleka ne vždy se totiž jednalo o pouhou touhu poznat cizí zemi. Zejména pro turisty z bývalého Sovětského svazu představovalo Československo místo, které se v rámci zemí, které mohli navštívit, co nejvíce podobalo Západu a jejich cílem bylo kromě poznání také nakoupit zde zboží, které v Sovětském svazu bylo těžko dostupné. Nedostupnost zboží byla v Sovětském svazu velkým tématem a týkala se zejména jídla a běžného spotřebního zboží. Dalším problémem byla jeho vysoká cena.¹⁰¹ Jednalo se tak o nákupní turismus. Vzhledem k tomu, že většinou cestovali autobusem, byl někdy problém s tím vše umístit do zavazadlového prostoru. Takto se k tématu vyjádřila paní Dana:

„Konečně se jim podařilo vyjet na Západ. A ti Sověti měli peníze, které měli vyměněné, neutratili nic za pití za nic a potřebovali tady nakoupit. Koberce, lustry. A s tím jsem měla problémy naložit to do autobusu. Já jsem jedno nedělní odpoledne v Brně trávila tím, že jsme nesli na nádraží koberce a posílali jsme je vlakem do Spišské Nové Vsi. Protože tam se střídaly autobusy. Do Brna jel pražský autobus a ten za vodku ty koberce naložil, ale brněnští autobusáci se domluvili, že koberce neberou. A protože jsme věděli, že brněnský autobus nevezme koberce, tak jsme šli posílat koberce vlakem.“¹⁰²

¹⁰⁰ Rozhovor s paní Danou, 20.1.2021.

¹⁰¹ HERLEMANN, Horst. *Quality Of Life In The Soviet Union*, 2019. s. 8–13.

¹⁰² Rozhovor s paní Danou, 20.1.2021.

Se zajímavou motivací pro návštěvu Československa ze strany turistek ze Sovětského svazu se při své práci setkal také pan Josef. V roce 1968 do Československa vtrhla vojska Varšavské smlouvy. Jednalo se o vojska 5 zemí, z nichž nejpočetnější byla vojska Sovětského svazu, jejichž část na území Československa zůstala až do roku 1991. Postupně se jim podařilo zřídit zde natrvalo vojenské základny se 75 000 vojáky a usídlili se ve vojenských objektech, které do té doby sloužily Československé lidové armádě. Vojáci zde sloužili po dobu 3 let a v průběhu této doby se nesměli volně pohybovat mimo posádku.¹⁰³ Jejich rodiny s nimi byly v kontaktu pouze prostřednictvím dopisů, a tak se některé matky či manželky snažily dostat v rámci zájezdu do Československa a zde je s pomocí českého průvodce najít a navštívit.

„Přišla zajímavá věc, která byla typická pro tu éru toho Gorbačova, kterou já sem zažil. Protože tady bylo umístěno teda několik desítek možná stovek tisíc sovětských vojáků. A oni tady byli na 3 roky a byli úplně izolovaný od svých rodin. Pokud vim, tak oni ani nemohli jezdit na dovolenou domů a byli tady 3 roky v izolaci. Ty jejich rodiny, ty jejich rodiče a případně manželky, pokud byli ženatí, jim psali, ale nemohli za nima jet. A oni ani většinou nevěděli, kde jsou. Oni znali číslo toho útvaru a to číslo se taky považovalo za tajný, takže jestli jsou v Milovicích nebo někde jinde, to netušili. A ony si tenkrát dodaly odvahy ty jejich mámy zoufalý, že se zapisovaly do těch zájezdů. A zajímavý je, že ony říkaly, že to nesměly říct před tou cestou, protože kdyby to řekly před tou cestou, tak je na ten zájezd nevzali. Takže ony se přihlásily jako do toho zájezdu a když byly potom tady v tom Československu, když byly třeba v tý Praze, tak tady začaly žádat toho svého, oni měli s sebou takovýho politruka, tak toho svého vedoucího a mě, jestli by mohly zkontaktovat tady [...] tady byla ta sovětská komandatura, ta sídlila na Pohořelci naproti Strahovskému klášteru a tam mohly dostat povolení jet za těma [...] zaprvé by jim řekli, kde ten syn je a za tím synem se vypravit. No a oni už většinou byli takový mírnější, tak oni si to vyprosili u toho svého vedoucího a já sem několik těch

¹⁰³ Dvacet tři podivných let pobytu sovětských vojáků v Československu [online] 2016 *Vojenský historický ústav Praha* [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/dvacet-tri-podivnych-let-pobytu-sovetskych-vojaku-v-ceskoslovensku/>

*matek doprovázel potom na tu komandaturu. Tam ony někdy na kolenou klečely před těma důstojníkama ruskejma a prosily, aby směly. No a tam už asi byla ta uvolněná atmosféra, do té doby jim to nedovolovali. Tak tam jim vystavili to povolení a ony okamžitě opustily tu skupiny a odjely za těma svejma synama do těch kasáren.*¹⁰⁴

Průvodci se setkávali i s turisty z nesocialistických zemí, i když ne tak často. O to intenzivněji vnímali rozdíly proti turistům ze socialistických zemí, ale také proti obyvatelům Československa. Rozdíly vnímali v jejich finanční situaci, v chování a ve stylu, jakým dovolenou trávili. Není překvapivé, že disponovali většími finančními prostředky. Z toho plynul i odlišný styl trávení dovolené. Turisté ze Západu si častěji dopřávali jídlo v luxusnějších restauracích, nakupovali jiné suvenýry a nechávali průvodcům spropitné. Byli ale často překvapeni situací v Československu a byli nespokojeni s nabízenými službami, a to zejména v oblasti stravování. Zažívali zde pocity, které se dají přirovnat ke kulturnímu šoku. Problémem bylo i to, že české cestovní kanceláře příliš nebraly v potaz kulturní odlišnosti příjíždějících skupin. Proto docházelo k situacím, kdy pro skupinu ortodoxních Židů objednali k obědu vepřové maso a restaurace nebyla schopna zajisti náhradu:

„... a to byla skupinka z Ameriky a byli to převážně Židé. Já mám dojem, že tam byl i rabín, ale abych nekecala. No a s těma jsem dělala Prahu a nějaké výlety. To byly 3-4 dny. Víím, že jsem od nich dostala dýško 23 dolarů, a to jsem byla úplně v šoku. Já jsem tolik dolarů nikdy neviděla. Ale tam byl problém ten, že jim se tady samozřejmě nelíbilo, jo. To je jak kdybychom my jeli [...] Vždyť tady nic nefungovalo. A to bylo třeba [...] to byl pro mě poznatek nový, že oni nechtějí vepřové. A nikdo nikde nebyl připravený jim to předělat. Prostě tady máte vepřové a tady máte. Dneska když je lepší skupina, tak přijde seznam lidí a tam je kdo nejí tohle, kdo nejí tamto a kdo chce jaký polštář, že jo. Ale tam v každém hotelu a v každé restauraci, kam jsme přišli, byli v šoku z toho, že oni nechtějí vepřové. ...

¹⁰⁴ Rozhovor s panem Josefem, Praha 13.1.2021.

Ti z toho Západu se chovali jako my dneska. Navíc měli tahleta očekávání. Třeba si chtěli vybrat jídlo v restauraci a byli zklamaní různýma věcmá, že nefungují. Ale chovali se jako z našeho dnešního hlediska normálně. ¹⁰⁵

U turistů z tzv. kapitalistických zemí se lišily i důvody, proč se k návštěvě Československa rozhodli. Velkou motivací pro návštěvu pro ně kromě návštěvy památek byly určité vazby na Československo. Některé turisty sem přivedli jejich předci nebo příbuzní, kteří z Československa pocházeli. Případně odsud sami pocházeli a po emigraci přijeli navštívit svou rodnou zemi. S takovými turisty ze Spojených států amerických se setkala paní Dana:

„Někteří tady měli kořeny. Jedna paní mi vyprávěla, že její manžel byl [...] Jedna paní byla z Plzně, vzala si Američana, odjela s ním a ta ještě mluvila česky. On padnul v korejské válce a pak se vdala znovu a přijela sem. Většinou tady měli nějaké předky. ¹⁰⁶

3.5.5 Politické aspekty práce průvodce

Vzhledem k tomu, že průvodci byli při výkonu své profese v přímém kontaktu s turisty ze zahraničí, bylo na ně státními orgány a organizacemi cestovního ruchu nahlíženo jako na nástroj propagačního a politicko-ideového vlivu. Cílem toho vlivu bylo odstranění nesprávných či zkreslených představ o životě v socialistickém Československu u zahraničních turistů z nesocialistických zemí. Jejich politický výklad měl být zaměřen na přednosti socialistického zřízení. V případě skupin turistů ze socialistických zemí bylo hlavním úkolem správně odpovídat na jejich dotazy. Aby tuto funkci vykonávali co nejlépe, bylo třeba zajistit jejich vysokou politickou kvalifikaci. Prohlubování ideově

¹⁰⁵ Rozhovor s paní Danou, 20.1.2021.

¹⁰⁶ Tamtéž.

politické práce průvodců měly na starosti Ústřední metodické a koordinační sbory pro práci s průvodci a Pražská informační služby.¹⁰⁷

Z tohoto důvodu byl součástí kurzu pro průvodce Prahou byl i rozsáhlý materiál o sjezdu KSČ. Průvodce by totiž měl být informován o tom, co se na sjezdu probíralo, aby mohl získané informace předávat zahraničním, ale i domácím turistům. Cílem materiálu je opět to, aby průvodci zejména turistům z nesocialistických zemí, kteří si svůj názor na zemi teprve vytvářejí, vysvětlili přednosti socialistického zřízení, vedoucí úlohu strany atd. Velký důraz byl kladen i na to, aby průvodce vyzdvihoval nově vystavěná sídliště, stavbu metra a celkovou práci na vylepšení občanské vybavenosti, aby turisté lépe pochopili problémy, se kterými se Praha z hlediska výstavby potýká a nepodlehli tak negativním dojmům.¹⁰⁸ Podobné materiály byly součástí nejen kurzu pro průvodce Prahou, ale i obecných kurzů pro průvodce cestovního ruchu, jen s tím rozdílem, že byly šířeji pojaté.

V praxi ovšem situace obvykle vypadala jinak. Z výpovědí informátorů vyplynulo, že se ve svém výkladu politicko-ideologické tematice spíše vyhýbali. Částečně to bylo z toho důvodu, že to jim samotným bylo nepříjemné a částečně proto, že ze strany turistů nebylo o toto téma zájem, a to ani u turistů ze socialistických zemí. To bylo v rozporu s oficiálními vyjádřeními orgánů činných v oblasti cestovního ruchu, které tvrdily, že „*Tito návštěvníci se sami živě zajímají o úspěchy budování socialismu v naší zemi, o výsledky našeho národního hospodářství v jednotlivých oblastech ekonomiky, o kulturní, společenské a sportovní dění a životní standard našich občanů.*“¹⁰⁹

Svoji zkušenost popsal pan Jaroslav:

„Ale tak to víte, že to do nás na tech kurzech hustili. V tech cestovkách už potom ne, aspoň já se s tím neseťkal. Ale já si [...] no nevím o tom, že bych to nějak zařazoval do toho výkladu. Mně to bylo takový hloupý. Já nikdy neměl turisty ze Západu, jenom ty z těch jinejch socialistickéjch republik, a to sem jim měl vyprávět, jak je to

¹⁰⁷ FRANKE, Antonín. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980. s. 229–231.

TUNKL, Jiří. *Dobry průvodce – úspěšný zájezd*. Československé pohostinství a cestovní ruch. Praha: Merkur, 1978, 24 (4). s. 11–12.

¹⁰⁸ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Odbor kultury NVP, Cestovní ruch, karton č. 196, inv. č. 2140.

¹⁰⁹ FRANKE, Antonín. *Rukověť cestovního ruchu*. Praha: Merkur, 1980. s. 229.

tady zalité sluncem a socialistická republika vzkvétá? Když oni věděli svý, jaký je to ve skutečnosti? Dyt' to by bylo na hlavu. Tak sem se tomu vždycky vyhnul. A oni se na to sami neptali. Proč taky do výkladu tahat politiku a tyhle věci? Ted' vám tady průvodci taky nevypráví [...] když někam jedete, tak vám nevypráví o tom, jakýho mají třeba prezidenta nebo kolik sklidili obilí a kolik postavili paneláků. “¹¹⁰

Někteří z pamětníků byli sami překvapeni tím, že na ně nebyl ze strany cestovních kanceláří vyvíjen tlak. Mluvil o tom pan Josef, který průvodcovské zkoušky pro průvodce po Československu konal v Ústí nad Labem, ale jako průvodce začal působit v cestovních kancelářích v Praze. Důvodem proč Prahu považoval oproti Ústí nad Labem za liberálnější může být to, že Ústí se nachází v pohraničí, a přestože nebylo součástí hraničního pásma, mohl zde být vzhledem k blízkosti hranic vyvíjen větší ideologický tlak.

„Já jsem naopak byl překvapenější, když sem přišel z toho Ústí do Prahy, která byla velice liberálnější. Já sem se na žádný tý cestovce nikde nesešel s tím, že bych [...] že by byl na mě vyvíjenější nějaký jako ideologický tlak. Jako že bysme museli nebo že by nás někdo školil, jak musíme chválit socialismus. Nikde o tomhle nepadlo ani slovo. “¹¹¹

Větší zájem o tuto tematiku pamětníci zaznamenali naopak ze strany turistů z nesocialistických zemí. U nich byl zájem motivován tím, že jim v porovnání s domovinou přišla v tehdejší Československu řada věcí zvláštní. Problémem ovšem bylo, jak na takové otázky odpovědět. Průvodce si nikdy nemohl být jistý, jestli se nejedná o kontrolu a jestli otázky nejsou jen snahou vyprovokovat ho k nesprávné odpovědi. Toto dilema obvykle řešili případ od případu. Turisté tak i přes snahu poznat autentický život v tehdejší Československu a dostat se do zadního regionu, jak ho definoval Dean MacCannel, zůstávají jen v předním regionu a poznávají jen to, co jim průvodce poznat

¹¹⁰ Rozhovor s panem Jaroslavem, Praha 24.7.2021.

¹¹¹ Rozhovor s panem Josefem, Praha 13.1.2021.

dovolí.¹¹² Nutno dodat, že průvodci tak obvykle nečili úmyslně, ale ze strachu. Inscenovanou scénu tak nevytváří přímo průvodci, ale spíše oficiální struktury, které ji prostřednictvím průvodců předávají a kontrolují, jestli je předávána správně. Takto se k tématu vyjádřila paní Kateřina:

„No a oni (turisté z Velké Británie, pozn. autorky) se tady všemu divili, že jo. A ptali se i na takový věci, o kterých se jako moc nesmělo mluvit. Nebo nesmělo [...] oni se třeba ptali, jak se mi tady žije. To je taková nevinná otázka, že? Ale na to existovala správná odpověď a upřímná odpověď. A teď si vyber. [smích] No nakonec jsem to tak nějak zaobalila teda. A vlastně doteď nevím, jestli je to jako jenom zajímavé nebo jestli mezi nima byl nějaký protistátní kec. Protože takhle to oni dělali. Prostě to zkoušeli, jestli nevyпустíte nějaký protistátní kec.“¹¹³

Podmínkou pro to, aby někdo mohl vykonávat profesi průvodce cestovního ruchu byly předpoklady pro správnou politickou reprezentaci. Pokud průvodce neměl dobrý kádrový posudek, nebylo mu umožněno tuto profesi vykonávat. Z dopisu ředitele Pražské informační služby řediteli Kulturní správy NVP je patrné, že podmínkou získání průkazu průvodce nebylo pouze úspěšné vykonání průvodcovských zkoušek:

„Přesto že oba jmenovaní zakončili kurs složením zkoušky, nehodlám s nimi uzavřít dohodu o externí průvodcovské činnosti. Z kádrových hledisek není záruka dobré reprezentace naší socialistické republiky ani Pražské informační služby. Doporučuji, aby oběma jmenovaným nebyly vydány průkazy opravňující k výkonu průvodcovské činnosti.“¹¹⁴

¹¹² MACCANNELL, Dean. Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Settings. *American Journal of Sociology* [online]. 1973. s. 595–598.

¹¹³ Rozhovor s paní Kateřinou, Praha 21.8.2021

¹¹⁴ *Archiv hlavního města Prahy*. Fond Odbor kultury NVP, Kulturní instituce, karton č. 70, inv. č. 781.

Z navazujících archivních dokumentů vyplývá, že dotyčným byly průkazy průvodce skutečně odebrány s odvoláním na Vyhlášku o průvodcovské činnosti v hlavním městě Praze.

„Vyhláška o průvodcovské činnosti v hlavním městě Praze v čl. 2 odst. 2 stanoví, že průvodce Prahou musí být v pracovně právním vztahu k organizaci, pověřené zajišťováním této činnosti na území hl. m. Prahy.

Dopisem ze dne 18. srpna t.r. nám sdělila Pražská informační služba, že s Vámi nehodlá uzavřít dohodu o externí průvodcovské činnosti.

Z tohoto důvodu Vás žádáme o vrácení průkazu Průvodce Prahou, který Vám byl vydán správou NVP dne 9.7.1971.

Průkaz odevzdejte do 10. září 1971. “ Archiv hlavního města Prahy. ¹¹⁵

V průběhu roku 1977 proběhly v PIS kontrola kádrových, politických a ideových a odborných předpokladů stávajících průvodců. Výsledkem této kontroly byl vznik zvláštní skupiny průvodců, kteří měli za úkol zajišťovat akce s nejvyšší politickou závažností. Tyto průvodce vybíral osobně ředitel PIS spolu s kulturním odborem NVP. V návaznosti na to byl vytyčen úkol ještě více kádrově posílit průvodcovský sbor. Začala tak spolupráce se stranickými orgány, společenskými organizacemi a vysokými školami zaměřená na aktivní vyhledávání kádrových rezerv a omlazení sboru průvodců.¹¹⁶

Někteří průvodci byli v průběhu života i několikrát kontaktováni Státní bezpečností (StB). Důvodem mohla být snaha získat informace o prováděné skupině či konkrétním turistovi nebo o zemi, kterou průvodce navštívil. Dvakrát se ve své kariéře setkal s takovým kontaktem i pan Josef:

¹¹⁵ Fond Odbor kultury NVP, Kulturní instituce, karton č. 70, inv. č. 781.

¹¹⁶ Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Cestovní ruch, karton č. 196, inv. č. 2140.

„Jednou to bylo ještě v památníku Terezín a tam byl vyčleněnej člověk z místního okresního [...] z tý buňky StB. ... A do památníku se tenkrát hrnuli Němci, Dánové, Holanďani, Američani, židovský skupiny z Izraele třeba a tak to je velice zajímavé, na to byl přidělenej nějakej člověk jmenoval se Petržela. ... On po prohlídce skupiny za mnou přišel. Z neznámého důvodu měl o jednu konkrétní skupinu zájem. Možný tam byl někdo v té skupině, kdo byl pro to StB z nějakýho důvodu zajímavěj, jo. To samozřejmě my sme se nedozvěděli. A tak si mě třeba zavolał. Ne teda na StB, ale on za náma docházel do toho památníku a říkal mi, jestli na tý skupině bylo něco zajímavýho, jestli se někdo divně nechoval nebo neptal. ...A podruhý sem se s takovým pokusem o kontakt setkal kupodivu když sem poprvé jel na Západ jako průvodce a to bylo v roce 1988...A když sem si zažádal o výjezdní doložku, tak oni mně napsali, kterej den a na kterou hodinu se mám dostavit. Tak sem tam přišel, to bylo v Ústí nad Labem. Tak tam přišel nějakej člověk a říkal, že mi tu doložku daj, ale že se mnou napřed chtějí mluvit a že se nebudeme bavit tam, že pudeme někam jinam. A odvezl mě autem někam úplně jinam, do nějakýho domu, do nějaký malý vilky. Pravděpodobně to byla nějaká jejich konspirační adresa. A tam se mě opatrně vyptával, co jsou to za lidi ty co mi složili ty peníze. Já sem o nich nic nevěděl, jen že je to rodina pokrývačů, tak jsem říkal, že je to pokrejvač a že si mě nějak oblíbil, tak mě pozval. No a on říkal: „My Vám tu doložku dáme, ale my koukáme, vy umíte jazyky...“ a neřekl, že je z StB, ale oba sme hráli takovou hru. Já sem se tvářil, že si myslím, že mluvím s někým z pasů a víz, on mi neřekl, že je z StB, ale myslím, že mě nepodceňoval. Věděl, že mi je jasný, že mluvím s StB. A on mi říkal: „No tak my Vás na tu cestu samozřejmě pustíme, tady máte tu doložku, a po tý cestě si Vás pozveme a mějte oči otevřeny. Kdybyste něco zajímavýho viděl, co by nás mohlo zajímat, tak na tom bude záležet, jestli budete ještě dál cestovat do zahraničí nebo ne.“. Já sem z toho byl rozklepanej.“¹¹⁷

Z výpovědí informátorů je patrné, že přes snahu oficiálních orgánů cestovního ruchu, nebyla ideologicko-politická tematika součástí běžného výkladu pro turisty a obvykle ani nebyla předmětem zájmu příjíždějících turistů. Ideologie se tak neprojevovala tím, co museli říkat, ale spíše tím, co turistům říkat nesměli, protože byli

¹¹⁷ Rozhovor s panem Josefem, Praha 13.1.2021.

v neustálé nejistotě, jestli mezi nimi není někdo, kdo je kontroluje. Dalším projevem bylo to, že některým lidem nebylo vůbec povoleno stát se průvodcem, a to jen proto, že existovaly pochyby o tom, jak by prezentoval socialistické zřízení. Nepříjemnou součástí práce průvodce pak byly i snahy o kontaktování ze strany StB, protože průvodce představoval pojítko mezi turisty ze Západu a státem a mohl tak být využit jako zdroj informací. Tato snaha o navázání spolupráce byla průvodcům dle jejich slov nepříjemná, ale zároveň nebylo možné ji úplně odmítnout, protože by to mohlo znamenat konec jejich kariéry. Bylo tak nutné najít rovnováhu mezi tím, co chtěli a co museli.

3.5.6 Ekonomické aspekty práce průvodce

Profese průvodce byla v období tzv. normalizace podle všech oslovených pamětníků považována za prestižní. Tato prestiž mohla částečně vycházet z toho, že stát se průvodcem bylo v porovnání se současností poměrně náročné. Byl kladen velký důraz na znalosti a tyto znalosti byly důkladně ověřovány. Dalšími pravděpodobnými zdroji této prestiže byla možnost v rámci profese vycestovat do zahraničí a také finanční ohodnocení práce průvodce. Mezi informátory panovala shoda na tom, že byli za svou práci velmi slušně placeni. Někteří si dokonce vzpomněli na konkrétní sumy:

„Tak za tohleto jsem měla za den 90 korun, jestli se nepletu. No takže když jsem s nima jela týden, tak to bylo 900. A když jsem nastoupila na fakultu, tak jsem 1620 čistého měsíčně, takže to nebylo špatný, jo. Když jsem jela na Picundu na pobytový zájezd, tak 50 korun na den plus diety nějaký. To už nevím, kolik to bylo. Takže když jsem tam byla 14 dnů tak to bylo 700. A výplata na fakultě 1600. Když jsem jela na poznávací zájezd, i do té Jugošky, tak tam bylo 90 korun na den. A za tu pobytovku u moře 50 plus ty diety.“¹¹⁸

K jiným závěrům došla ve své diplomové práci Eliška Řezníčková, která se rovněž zabývala průvodcovskou činností v období tzv. normalizace. Její informátoři naopak

¹¹⁸ Rozhovor s paní Danou, 20.1.2021.

považovali profesi za podhodnocenou.¹¹⁹ Rozdíl může být způsoben tím, že autorka se zaměřovala na příjezdový cestovní ruch a oblast Prahy. Dalším vysvětlením může být rozdílné ohodnocení v cestovních kancelářích, odlišná jazyková vybavenost jednotlivých průvodců, četnost prohlídek a jedním z faktorů může být i osobní náhled průvodců. To co jeden považuje za dobře placené zaměstnání, může druhý považovat za zaměstnání spíše podhodnocené.

Přestože práce jako taková byla dle pamětníků v porovnání s jiným zaměstnáním dobře placená, její největší výhoda spočívala v tom, že průvodce měl možnost dostat se k valutám nebo k bonům.¹²⁰ A to buď oficiální cestou nebo cestou méně oficiální. Oficiálním způsobem, jak se dostat k bonům, bylo ušetření peněz na diety při zahraniční cestě. Tuto možnost popsala paní Dana:

„Ale víte, co tam bylo dobrý? Že když člověk ty rubly neutratil [...] to bylo na všech služebních cestách. To kdo jezdil kamkoli, i ségra když jela párkrát do NDR, tak to měla taky tak. Když jste to neutratila, tak jsem si to ale musela nechat [...] normálně se vyplňovalo celní prohlášení, to asi víte. A to se při návratu odevzdávalo. A když jste měla tyhle ty ušetřené prachy, tak jste ty celníky požádala, aby vám půlku toho celního prohlášení vrátili, kdy byly ty peníze zapsané, ty vaše diety. A dali vám tam štempl. A s tím se šlo do toho Čedoku a asi za měsíc nebo dva vám vyřídili, že vám za to dali bony. A v dobrém kurzu, protože ten bon byl jedna koruna česká. Takže když byl rubl za 10 korun, tak za rubl bylo snad 10 bonů, tak jsem si koupila džíny.“¹²¹

Ne úplně oficiálním, ale vesměs tolerovaným způsobem, jak získat valuty, bylo spropitné od přijíždějících turistů. To bylo běžnější v případě skupin z nesocialistických zemí, které ale oslovení narátoři příliš často neprováděli, a proto tento způsob přivýdělnku

¹¹⁹ ŘEZNIČKOVÁ, Eliška. *Českoslovenští průvodci cestovního ruchu a jejich role ve společnosti v období tzv. normalizace* [online]. Praha, 2016 [cit. 2020-10-14]. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, FHS. PhDr. Zdeněk Doskočil, Ph.D. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/152487/>

¹²¹ Rozhovor s paní Danou, 20.1.2021.

uváděli spíše jako výjimečný. Ale pokud už nějaké spropitné dostali, velmi často bylo vyšší než mzda, kterou dostali od cestovní kanceláře. Častějším způsobem byl prodej zboží v zahraničí. Průvodci vyjížděli s českými turisty do jiných socialistických zemí. Tam byly stejné problémy s nedostatkem zboží jako v Československu. Rozdíl byl v tom, že tam bylo nedostatkové jiné zboží než u nás. Tím se otevřela možnost tam toto zboží dovézt a prodat ho. O této možnosti hovořila paní Danuše:

„My sme tenkrát jeli se zájezdem fotbalistů někam, já už Vám nevím, kam to bylo. Ale co bylo důležité, ono se vědělo, že tam byl nedostatek fotbalových míčů. No tak se jich vzalo víc. Na hranicích s tím nebyl problém. Jeli fotbalisti, tak si vezli míče, že jo. A my sme tam tenkrát ty míče prodali s tím jejich vedoucím. A za ty peníze sme pak šli všichni na dobrou večeři. To bysme si [...] normálně bysme na to v životě neměli peníze. To byly masa různé, klobásky a sýry. To my sme [...] tenkrát sme ani nevěděli, co to je, že jo. To tady dřív vůbec nebylo takový výběr. No a takhle se to dělalo. Hodně se vozilo třeba kafe, který se tam pak prodalo a za ty prachy se tam zase něco nakoupilo, a to se dovezlo domů a zase prodalo. [smích]“¹²²

Dalším způsobem, jak si přivydělat v tomto případě československé koruny, byly naopak nákupy v zahraničí. To byla možnost, kterou někteří z informátorů zmiňovali jako praktiku jejich kolegů, kterou oni sami nikdy neprovozovali. Vzhledem k tomu, že průvodci měli možnost vycestovat za hranice, domlouvali se se svými známými a přiváželi jim tajně zboží, které tady nebylo dostupné. Obvykle se jednalo o přátelskou výpomoc a ta byla běžná i mezi oslovenými informátory. Někteří průvodce ale údajně přiváželi zboží na objednávku. Takto o tom hovořila paní Jana:

„To se dělalo, že když třeba sestra potřebovala něco na dítě, tak sem jí sem tam něco přivezla. My už sme jako věděli, kam to do toho autobusu dát, aby to nenašla

¹²² Rozhovor s paní Danuší, Praha 6.3.2021.

[...] ty řidiči už tam měli svoje schovky. Nebo sem to na sebe něk oblikla, já byla drobná. Ale vim, že někteří moji kolegové, a to nebudu jmenovat, že tohle dělali jako kšeft. Že se tady s někým domluvili a oni to pak prodávali dál a dost na tom vydělávali. To byla taková černota, a to já sem nedělala. To mně bylo proti srsti. ¹²³

Při dotazech na možnosti si při práci průvodce neoficiálně přivydělat bylo na pamětnících patrné, že toto téma je jim nepříjemné. Všichni uváděli možnost si přivydělat jako poměrně běžnou, ale zároveň až na výjimky dodávali, že oni se takových aktivit nikdy neúčastnili. To, co dříve činilo profesi průvodce atraktivní, je nyní samotnými průvodci vnímáno spíše negativně. Důvodem může být strach z odsouzení.

3.6 Cestovní ruch po roce 1989

Změny v cestovním ruchu po roce 1989 byly zahájeny privatizací. V rámci tzv. malé privatizace byla navrácena především zařízení základní infrastruktury cestovního ruchu. Následovala velká privatizace, která se týkala i velkých podniků jako je Čedok. Velká změna nastala s uvolněním soukromého podnikání. Ta umožnila vznik nových cestovních kanceláří a základen pro služby cestovního ruchu. Překážky pro vstup do odvětví téměř neexistovaly, a tak byl rozvoj podnikání velmi rychlý až euforický. Na konci roku 1989 existovalo 11 cestovních kanceláří, v roce 1995 jich bylo zhruba 1100. Byla zpochybňována potřeba koordinace ze strany státu v oblasti cestovního ruchu, což vedlo k rušení odborů cestovního ruchu ve městech a okresech, což se nakonec ukázalo jako chybné.¹²⁴ První kroky zpět k organizaci byly učiněny roku 1993, kdy vznikla Česká centrála cestovního ruchu. Ta funguje dodnes pod názvem CzechTourism a jejím úkolem bylo a je zejména propagovat český cestovní ruch v zahraničí. Došlo také k tomu, že byla oblast cestovního ruchu převedena pod Ministerstvo hospodářství, které později také

¹²³ Rozhovor s paní Janou, Český Brod 14.6.2021.

¹²⁴ HOUŠKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá věda*. 2013. s. 49–50.

zaniklo. Od roku 1996 tak cestovní ruch spadá do agendy Ministerstva pro místní rozvoj, kde zůstává dodnes.¹²⁵ Důležitý zlom nastal také v roce 1995, kdy byly zrušeny limity pro nákupy deviz, což v praxi znamenalo, že turisté si mohli při cestě do zahraničí vyměnit tolik peněz, kolik chtěli.¹²⁶

V počátku 90. let byla velká poptávka po zahraničním cestovním ruchu, která vedla k velkému rozmachu odvětví. Naopak poklesla poptávka po dříve oblíbeném domácím cestovním ruchu. Vzhledem k výhodné poloze Československa neustále rostl i příjezdový cestovní ruch. Růst ve všech oblastech dosáhl vrcholu v roce 1996, následoval mírný pokles zájmu v roce 1997. V tomto roce se změnil přístup státu k cestovnímu ruchu a byl vypracován program podpory rozvoje cestovního ruchu a došlo také ke zpřísnění legislativy pro poskytovatele služeb s cílem je zkvalitnit. V roce 2000 získala Praha titul Evropské město kultury, což přispělo k oblíbenosti destinace. Rozhodující byl také rok 2004 a vstup do Evropské unie. Tím nastal zlom v pasové a vízové politice, protože hranice se od té doby daly překročit i bez cestovního pasu. Ten s sebou přinesl oživení příjezdového cestovního ruchu, což bylo podpořeno v roce 2007, kdy byla Česká republika začleněna do Schengenského prostoru a tím došlo k odstranění bariér zahraničního cestování.¹²⁷

3.7 Profese průvodce po roce 1989

Z hlediska právní úpravy průvodcovské činnosti po transformaci v roce 1989 bylo prvním zásadním krokem přijetí zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, který upravoval i průvodcovskou činnost a zařadil ji mezi vázané živnosti. To znamenalo, že pro získání živnostenského listu bylo třeba prokázat odbornou způsobilost. Odborná způsobilost se prokazovala dokladem o ukončení středoškolského vzdělání s maturitou a osvědčením vydaným Ministerstvem obchodu a cestovního ruchu. Toto osvědčení

¹²⁵ HOUŠKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá věda*. 2013. s. 50–52.

¹²⁶ MŮCKE, Pavel. Vzhůru do ciziny...!! Rámce a proměny českého cestovního ruchu a cestování do zahraničí po roce 1989. *Soudobé dějiny*. Praha, 2016, 23(4), 602–644. ISSN 1210-7050.

¹²⁷ *Cestovní ruch pro všechny*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2008. s. 19–25.

ministerstvo vydávalo na základě vykonané průvodcovské zkoušky u akreditovaných organizací. Tento zákon byl v roce 1999 novelizován a podmínky pro vydání živnostenského listu byly částečně zmírněny. Podmínka ukončeného středoškolského vzdělání s maturitou zůstala, místo průvodcovské zkoušky již stačily 3 roky praxe jako průvodce.¹²⁸

Další zásadní změna přišla v roce 2004 se zákonem č. 167/2004 Sb. a ta už stanovila více možností, za kterých bylo možné získat živnostenské oprávnění pro vykonávání průvodcovských služeb:

- a) vysokoškolské vzdělání v oblasti cestovního ruchu, nebo
- b) vyšší odborné vzdělání ve studijním oboru cestovního ruchu, nebo
- c) úplné střední vzdělání nebo úplné střední odborné vzdělání a 3 roky praxe v průvodcovské činnosti, nebo
- d) úplné střední odborné vzdělání v oblasti cestovního ruchu, nebo
- e) úplné střední vzdělání nebo úplné střední odborné vzdělání a doklad o vykonání zkoušky podle vyhlášky vydané ministerstvem, do jehož působnosti patří odvětví, v němž je živnost provozována (§ 73 a odst. 3 zákona č. 455/1991 Sb., ve znění zákona č. 356/1999 Sb.), nebo
- f) úplné střední vzdělání nebo úplné střední odborné vzdělání a osvědčení o rekvalifikaci nebo jiný doklad o odborné způsobilosti vydaný institucí akreditovanou Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, nebo příslušným ministerstvem, do jehož působnosti patří odvětví, v němž je živnost provozována, a doklad o vykonání nejméně dvouleté praxe v průvodcovské činnosti v oblasti cestovního ruchu, nebo
- g) úplné střední vzdělání nebo úplné střední odborné vzdělání a osvědčení vydané pro výkon průvodcovské činnosti Ministerstvem obchodu a cestovního ruchu, případně Ministerstvem hospodářství odl. 1. 1992 do 31. 12. 1995¹²⁹

¹²⁸ HOUŠKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá věda*. 2013. s. 50–55.

¹²⁹ PARLAMENT ČR. *Zákon č. 167/2004 Sb.* Praha: Parlament ČR, 2004.

Podmínky pro získání povolení k výkonu průvodcovské činnosti tak stále zůstávaly poměrně přísné. Obsah akreditované zkoušky byl pevně stanoven vyhláškou ministerstva, která vymezovala i instituce, které mohou přezkušování vykonávat. Zkouška měla dvě části – odbornou a jazykovou a jazyková zkouška se skládala z části ústní a písemné.¹³⁰

V roce 2008 byla průvodcovská činnost přesunuta mezi živnosti volné. Tím odpadla nutnost nějak prokazovat odbornou způsobilost.¹³¹ Tato změna byla dlouhodobě kritizována zejména ze strany průvodců samotných. Jejich zájmy reprezentovalo Sdružení Průvodců, které dlouhodobě vyvíjelo tlak na změnu legislativy. Ke změně došlo až v roce 2021. Od 1.1. 2021 vstoupil v platnost zákon č. 117/2020 Sb., kterým se mění stávající živnostenský zákon a také zákon č. 159/1999 Sb., který upravuje výkon některých činností v oblasti cestovního ruchu. Od března roku 2021 smí činnost průvodce vykonávat pouze osoba, která vlastní průkaz průvodce. Ten vydává Ministerstvo pro místní rozvoj a stávající průvodci o něj musí žádat. Je vydáván ve dvou verzích jako průkaz I. a II. stupně. Průkaz I. stupně je vydáván žadatelům, kteří mohou činnost průvodce vykonávat podle živnostenského zákona, tzn. že splňují podmínky pro získání živnostenského oprávnění pro živnost volnou nebo žadatelům, kteří jsou ve smluvním vztahu k osobě, která toto oprávnění má. Pro získání průkazu II. stupně musí žadatel splňovat stanovenou odbornou způsobilost. Odbornou způsobilost lze prokázat předložením dokladu o vysokoškolském vzdělání v oboru historie nebo cestovního ruchu, o vyšším odborném vzdělání v cestovním ruchu, o středním odborném vzdělání s maturitou zaměřeném na cestovní ruch, o středním vzdělání s maturitou a dokladem o rekvalifikaci, o profesní kvalifikaci pro průvodce cestovního ruchu nebo o odborné kvalifikaci podle zvláštního právního předpisu.¹³² Tato změna je sice průvodci vítána, jedním dechem ale dodávají, že provedení není ideální a že spojená administrativa je zdouhavá a zbytečně složitá, díky čemuž na průkazy čekají i několik měsíců. Nelíbí se jim ani rozdělení do dvou stupňů, protože průkaz I. stupně mohou stále získat uchazeči bez potřebných odborných znalostí. Nicméně vítají to, že je

¹³⁰ HOUŠKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá věda* .2013. s. 53.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Český národní průkaz průvodce. *Ministerstvo pro místní rozvoj ČR* [online]. ©2021 [cit. 2021-11-04]. Dostupné z: <https://mmr.cz/cs/microsites/pruvodci/cesky-narodni-prukaz-pruvodce> PARLAMENT ČR. Zákon č. 159/1999 Sb. Praha: Parlament ČR, 1999.

díky průkazům patrné to, zda průvodce má nebo nemá potřebné vzdělání v historii nebo cestovním ruchu a cestovní kanceláře a agentury to tak mohou zohlednit při výběru průvodců, se kterými spolupracují.

„Já co jsem tam slyšela mezi kolegyněmi, tak ta změna je rozhodně vítaná. Ono to je potřeba, aby ti průvodci byli nějak jaksi organizováni, aby někdo kontroloval, že to nedělá jen tak někdo. Ale ta forma jakou to pojali, to mohlo být lepší. On nikdo pořádně neví, ani ti úředníci. Musí se o to složitě žádat, čekáme na ty průkazy kdovíjak dlouho. Ještě se to tak hloupě trefilo do toho Covidu, tak to člověk řeší spolu s těmi kompenzacemi, což je taky radost. Je to prostě takové nešťastné, ale hlavně že to je.“¹³³

Při hovoru o profesi průvodce po roce 1989 informátoři často začínali srovnáním se situací před rokem 1989. Jako hlavní rozdíl oproti období tzv. normalizace zmiňovali pamětníci především větší svobodu spojenou s pádem železné opony a uvolněním cestování. Přestože průvodci měli oproti běžným občanům větší možnosti vycestovat, i jejich profese byla překážkami v cestování v porovnání se současností výrazně omezena. Toto k tématu řekl pan Jaroslav:

„Tak samozřejmě největší rozdíl je v tom, že se otevřely hranice. Najednou je tý práce víc, dostanete se i do zemí, o kterých se vám dřív ani nesnilo. To je jeden z těch největších rozdílů.“¹³⁴

Větší svoboda nastala také ve způsobu, jakým s turisty mohou mluvit. Vymizela témata, kterým se dříve bylo nutné vyhýbat, na otázky o politice a životě v České republice lze odpovídat upřímně bez zamýšlení se nad tím, zda se nejedná o provokaci a celkově je průvodcům dána větší volnost v organizaci celého zájezdu.

¹³³ Rozhovor s paní Janou, Český Brod 5.6.2021.

¹³⁴ Rozhovor s panem Jaroslavem, Praha 24.7.2021.

„Takže samozřejmě je to takové volnější. Je té práce více. Průvodce si víc může dělat podle sebe nebo jak chce. I když musí tam plnit nějaké propozice, nemůže si to udělat úplně jinak. Člověk se cítil více pod kontrolou, i když spíš tam šlo o to, abych vás někde někdo za něco neudal. To ani člověk nevěděl za co.“¹³⁵

Specifické bylo období těsně po roce 1989. Někdy je nazýváno jako tzv. divoký kapitalismus a je typické rychlým rozvojem podnikání. Hlavní motivací pro začátek podnikání byla vidina rychlého zbohatnutí. Legislativa se v té době stále ještě budovala a začít podnikat bylo velmi snadné i díky tomu, že banky poskytovaly úvěry téměř každému, kdo si o něj zažádal. Mnoho podnikatelů však poměrně rychle krachovalo.¹³⁶ Všeobecné nadšení pro soukromé podnikání zasáhlo i oblast cestovního ruchu a vznikla celá řada cestovních kanceláří. Vše vznikalo ve velké euforii, ale také ve velkém spěchu. Pamětníci toto období obvykle pojmenovávali jedním slovem – divoké. Vznikající cestovní kanceláře byly zakládány bývalými průvodci, pracovníky cestovních kanceláří, ale i nadšenci z jiných oborů bez předchozích zkušeností, a ne všechny se na trhu udržely. S tímto divokým obdobím se pojila určitá neorganizovanost. Takto o ní mluvila paní Danuše:

„Na tom začátku okolo toho roku 1990 to bylo hodně divoké. Já se konečně podívala i třeba do té Anglie a tak. Ty lidi byli hladoví dostat se úplně jakkoli kamkoli. Takže sme jezdili tu Anglii autobusem. To se dělá pořád, ale přece jen lidi radši to letadlo. A teď se vystoupilo v tom Doveru a my pořádně nevěděli, kam jít, co dělat. Průvodci byli mimo, řidiči jakbysmet, protože sme tam všichni byli poprvé. No a kolikrát se stalo, že sme i něco podělali, protože sme prostě nevěděli. On si tu cestovku založil takovej inženýr, co v životě nedělal do cestovního ruchu. On byl nadšenej, to jo, ale jak byl nadšenej, tak rychle zkrachoval. A takových bylo víc. Ty

¹³⁵ Rozhovor s paní Danou, 20.1.2021.

¹³⁶ 30 let posametového podnikání: Od frajerů ve velkých autech k seriózním dřičům. *Management News* [online] 2019 [cit. 2021-11-11] Dostupné z: <https://www.managementnews.cz/manazer/manazerske-dovednosti-id-147962/30-let-posametoveho-podnikani-od-frajeru-ve-velkych-autech-k-id-3875221>

cestovky krachovaly stejně rychle jako na začátku vznikaly. Ale některý se teda držej doteď. ¹³⁷

Všeobecná větší svoboda v oblasti cestovního ruchu se dotkla i nároků na profesní kvalifikaci průvodců. Mezi pamětníky byla velmi negativně hodnoceno přesunutí průvodcovské činnosti mezi volné živnosti v roce 2008. Této změně přičítají klesající kvalitu poskytovaných průvodcovských služeb a také pokles prestiže této profese. Proto průvodci dlouhodobě vyvíjeli tlak, aby se tato situace změnila a vítají to, že od března roku 2021 je k výkonu profese průvodce nutno získat průkaz průvodce. K tématu se vyjádřila průvodkyně Kateřina:

„Ta profese je teď v úpadku. Já to vidím okolo sebe, když vedu ty turisty Prahou. Tak když občas zaslechnu, co ti rádoby průvodci těm turistům vypráví, tak je mi stydno. Když oni jim vypráví, že vodárna v Podolí je budova parlamentu. To se opravdu dělo tohle. On to doteď mohl dělat každý, a to je velká chyba. Teď se to mění, ale ti šmejdi, co okrádají turisty asi zůstanou pořád. Ale je to dobře, že se to mění. ¹³⁸

Na první pohled se může zdát, že změny se příliš nedotkly průvodců na objektech. Změny pro tuto oblast byly méně razantní, ale i zde k některým došlo. Více k nim řekla paní Helena P., která celý život pracuje jako objektová průvodkyně:

„Pro nás se toho tolik nezměnilo. Změnilo se hlavně to, že je tady pořád hlava na hlavě, to dřív nebývalo. [smích] Ale teď vážně. Samozřejmě se trochu měnily sylaby, přidávaly se věci, ubíraly se. A hodně se změnila struktura těch návštěvníků.

¹³⁷ Rozhovor s paní Danuší, 6.3.2021.

¹³⁸ Rozhovor s Kateřinou, Praha 12.8.1996.

Dřív tady bylo hodně Čechů a Slováků, teď tady o ně skoro nezavádíte. Je to takový pestřejší, za jeden den potkáte lidi z celého světa. ¹³⁹

Při srovnávání průvodcovství před revolucí a po ní byly u narátorů patrné protichůdné názory. Na jednu stranu kladně hodnotí větší svobodu. A to nejenom v tom, co mohou turistům říkat, ale také v tom, do kterých destinací se mohou v rámci své práce podívat. V období tzv. normalizace byl výklad průvodce ovlivněn ideologií. Z odpovědí informátorů vyplynulo, že se cítili omezeni zejména v tom, co říkat nesměli. Po roce 1989 již tato omezení nepociťovali. Na druhou stranu vnímají úpadek prestiže této profese a zmiňují i pokles kvality současných průvodců, jejich znalostí a celkového zhoršení přístupu k práci. V tomto kontextu stojí za zmínku např. fenomén free tours, který byl typický zejména pro Prahu. Jedná se o prohlídky zdarma, na které turisty lákají „nahaněči“ v centru. Tyto prohlídky zdarma však obvykle končí tím, že turisté vkládají do rukou průvodce bankovky formou spropitného. Specifikem těchto prohlídek zdarma je také to, že průvodci nemají potřebné odborné znalosti a mezi turisty šíří nepravdy např. o tom, že Zlatá ulička je jen filmová kulisa.¹⁴⁰ Důvodem může být to, že výdělek průvodce je tvořen pouze spropitným, takže jeho zájmem je turisty co nejvíce zaujmout. K tomuto účelu mohou využít i občasnou lež či zveličování. Rozporuplné byly i reakce na zvýšení počtu přijíždějících turistů. To někteří vítají a jiní naopak kritizují. Průvodce na jedné straně těší zájem turistů o Českou republiku, na druhé straně je menší prostor pro to věnovat se skupinám individuálně, a hlavní turistické atrakce jsou přeplněné. V průběhu psaní diplomové práce bylo cestování několikrát výrazně omezeno kvůli probíhající pandemii Covidu-19 a jindy plné ulice hlavních turistických měst zely prázdnotou. S tím souviselo i to, že ti z pamětníků, kteří se své profesi stále věnují, byli bez práce a potýkali se s žádostmi o kompenzace od státu. Toto období pamětníci zmiňovali odděleně a nezahrnovali ho do svého hodnocení situace po roce 1989. Z výpovědí bylo patrné, že je pro ně toto období náročné z mnoha důvodů. Jedním z nich je nemožnost vykonávat svou profesi, dále administrativa spojená s žádostmi o kompenzační bonusy, kromě toho

¹³⁹ Rozhovor s Helenou, Praha 15.10.2021.

¹⁴⁰ NOVOTNÝ, Lukáš. Konec „deštníkářů“ v českých městech? Nová právní úprava činnosti turistických průvodců *Studia turistica: online časopis pro vzdělávání v cestovním ruchu* [online]. Jihlava, 2021. s. 36–38.

zmiňovali i nejistotu budoucího vývoje situace v cestovním ruchu a opomenout nelze ani strach z nákazy Covidem-19 a případných dopadů na zdraví. Takto se k tomu vyjádřila paní Dana:

„No a teď nedělám vůbec nic, sedím doma, hrabe mi z toho. Vloni jsem vydělala 15 tisíc, od té doby bojuju o kompenzační bonusy, které nám nechtějí dát a doufám, že se to zase nějak rozjede.“¹⁴¹

¹⁴¹ Rozhovor s paní Danou, 14.1.2021.

4 Zhodnocení výsledků

Motivace ke zvolení profese průvodce se u jednotlivých narátorů lišily a vycházely z jejich aktuální životní situace a z jejich zájmů. Někteří se ke své profesi dostali víceméně náhodou a až s prvními zkušenostmi zjistili, že se jedná o něco, co by chtěli dělat i nadále. Pro jiné to byla možnost, jak se věnovat svým zájmům, zejména historii a dějinám umění. Některé informátorky projevovaly talent pro průvodcovskou činnosti již od dětství a postupně se k ní propracovaly. Byla zde patrná podobnost s profesí učitele, který také předává své znalosti, jen jinému publiku a za jiných podmínek. Není náhodou, že se 4 z 11 oslovených informátorů věnovali nebo stále ještě věnují kromě průvodcovství také učitelství. V několika případech si oslovení informátoři svou profesi zvolili z toho důvodu, že chtěli v praxi využít cizí jazyky, které studovali v jazykových školách či na vysoké škole. V období tzv. normalizace jim chyběla jiná možnost, jak naučený jazyk využívat v praxi. Dalším opakujícím se motivem byla touha cestovat. Vzhledem k tomu, že podmínky pro cestování byly v tomto období omezené, zejména mladí lidé hledali způsoby, jak tyto možnosti rozšířit. V motivacích se tak odráží snaha bojovat s určitou nesvobodou, která v Československu v období tzv. normalizace panovala. Je patrné, že tato omezení ovlivnila výběr budoucí profese a je možné, že pokud by se dotyční o svém budoucím povolání rozhodovali v jiném politickém režimu, zvolili by jinak.

Příprava k výkonu profese probíhala v závislosti na tom, kdy se dotyčný připravoval. V období tzv. normalizace bylo vždy nutné složit zkoušku, lišil se pouze obsah, zkoušející instituce a předmět zkoušení. Zkoušky pro objektové průvodce si po celou dobu zajišťoval Státní ústav památkové péče. Specializované zkoušky konali průvodci po Praze, Bratislavě, či Brně. Vzhledem ke struktuře informátorů se předkládaná diplomová práce více zabývá pouze průvodci po Praze. Kurzy pro průvodce po Praze směla až do roku 1969 pořádat pouze Pražská informační služba, později i cestovní kanceláře, ale reálně této možnosti využíval pouze Čedok. Zkouška se v tomto případě skládala již před přijetím do kurzu, aby do něj nastoupili pouze nadějní uchazeči, po kurzu se skládala závěrečná zkouška. Podle oslovených informátorů byl samotný kurz náročný, ale zajímavý a stejně náročná byla i zkouška. Zkoušky pro průvodce po Československu dlouho nebyly sjednoceny. Zajišťovaly si je samotné cestovní kanceláře a řídily i jejich obsah. Změna nastala v roce 1974, kdy byly zřízeny Ústřední metodické a koordinační

sbory pro práci s průvodci. Byla stanovena jednotná kritéria pro výběr průvodců a docházelo k přezkušování stávajících průvodců. Informátoři průvodcovské zkoušky hodnotili spíše pozitivně, vyzdvihovali jejich přínos pro kvalitu průvodců, a i samotný průběh byl podle nich příjemný.

Každodennost práce průvodce v období tzv. normalizace se odvíjela od toho, jakému druhu průvodcovské činnosti se věnoval. Práce objektového průvodce měla mnohá specifika, kterými je ohraničená pracovní doba, menší nárok na znalosti a zkušenosti průvodce, kratší čas strávený s jednotlivými turisty, setkávání se s ostatními průvodci a často i ubytování přímo na objektu. Pamětníci v souvislosti s tím vzpomínali zejména na zážitky po pracovní době, kdy často navazovali nová přátelství i první lásky. Práce průvodce cestovního ruchu je oproti tomu komplexnější. Průvodce musí spolupracovat i s dalšími navázanými profesemi a se skupinou tráví více času, jsou zde kladeny i větší nároky na jeho znalosti a zkušenosti. Průvodci se v rámci své profese běžně setkávali s turisty ze zahraničí, přičemž převládali turisté z jiných socialistických republik, kde byl patrný určitý stereotypní přístup, ale zajímavý pro ně byl zejména kontakt s turisty ze Západu, od kterých neřídka dostávali spropitné v cizí měně. Průvodci během výkonu své profese naráželi i na ideologickou tematiku, která byla zahrnuta především v přípravných kurzech a v běžném provozu se těmito tématům snažili spíše vyhýbat, nicméně ideologie se projevovala i tím, že na některé dotazy turistů ze Západu nemohli odpovídat upřímně a ovlivňovali tak pohled přijíždějících turistů na zemi. Součástí práce průvodce byly totiž i kontroly jejich činnosti ať už ze strany správce objektu, cestovní kanceláře či NVP. Práce průvodce je charakteristická tím, že žádný den není stejný jako ten předchozí. I když se jedná o stejnou trasu či zájezd, vždy je s jinou skupinou, která je něčím specifická. Součástí každodennosti práce průvodce je pak zejména řešení situací, na které není možné se dopředu připravit.

Podmínky pro výkon se ve sledovaném období několikrát měnily. V období tzv. normalizace se měnily zejména podmínky, za kterých bylo možné získat průkaz průvodce. Toto období je typické větší organizovaností a centrálním dohledem nad průvodci. Velká změna nastala po revoluci v roce 1989. Jednalo se zejména o otevření hranic a také o změny v oblasti soukromého podnikání. Zakládaly se nové cestovní kanceláře, lidé chtěli cestovat do zahraničí a více turistů i přijíždělo. Průvodci tak měli nesrovnatelně více práce.

Velkou změnou bylo i to, že z průvodcovské činnosti se stala živnost. V období tzv. normalizace byli průvodci zaměstnáni buď přímo jako zaměstnanci nebo jako externí pracovníci cestovní kanceláře či Pražské informační služby nebo Státního ústavu památkové péče. Po roce 1989 většina průvodců začala pracovat na živnostenský list. Průvodcovství bylo původně po roce 1989 zařazeno mezi živnosti vázané ohlašovací. Později bylo ale přesunuto mezi živnosti volné, což znamenalo to, že se průvodcem mohl stát prakticky kdokoli bez ohledu na to, zda má potřebné znalosti. Zejména tento krok byl všemi informátory velmi kritizován, protože docházelo k narušení prestiže této profese, kterou do té doby vnímali. Od roku 2021 je však výkon průvodcovské činnosti opět podmíněn vlastnictvím průkazu průvodce, který vydává MMR a je vydán pouze po prokázání odborné způsobilosti. Podmínky pro výkon profese průvodce byly v posledních měsících narušeny zejména pandemií Covidu-19, kdy došlo i k uzavření hranic, a i přes uvolnění pravidel se podle slov pamětníků situace k normálně ještě stále nevrátila a panují mezi nimi obavy, že se do stavu před pandemií ani nikdy nevrátí.

5 Závěr

Cílem diplomové práce bylo postihnout pamětnické reflexe fungování průvodcovské činnosti a cestovního ruchu v době tzv. normalizace a po následné transformaci v roce 1989. K dosažení tohoto cíle byla v kapitole zabývající se metodikou stanovena výzkumná otázka a výzkumné podotázky. Kromě toho byly v této části popsány použité výzkumné metody a reflektováno jejich využití autorkou práce v praxi. Po úvodu a metodice následovaly dvě hlavní části práce – metodologicko-teoretická část a vlastní práce.

V teoreticko-metodologické části byly nejprve představeny již existující publikace s podobným nebo stejným zaměřením jako diplomová práce a byl zde tak shrnut dosavadní stav bádání. Následovaly teoretické koncepty, které se týkají tématu předkládané práce. Pozornost byla věnována nejprve paměti a jejím specifickým v orálně-historickém výzkumu, dále byly nastíněny podmínky vzniku cestovního ruchu a volného času. Kapitola o cestovním ruchu se následně zabývala jeho definicí a různými teoretickými přístupy k jeho studiu zejména v oblasti antropologie turismu. Jedna z podkapitol byla věnována profesi průvodce cestovního ruchu a jejímu původu. Teoreticko-metodologická část byla zakončena kapitolou pojednávající o problematice autenticity v turismu a ovlivňování pohledu turistů.

Empirická část práce byla pojímána chronologicky. Nejprve se zabývala obdobím tzv. normalizace. Na úvod byla krátce nastíněna organizace cestovního ruchu a průvodcovské činnosti z hlediska oficiálních struktur, zmíněny byly i normy a vyhlášky, které ve sledovaném období průvodcovskou činnost upravovaly. Následovala interpretace a analýza dat, která byla získávána zejména prostřednictvím orálně-historických rozhovorů a studií archivních materiálů a dobového tisku. V další části věnující se profesi průvodce v období po sametové revoluci v roce 1989 byla opět nejprve shrnuta měnící organizační struktura cestovního ruchu a změna v legislativě upravující činnosti průvodce zejména z hlediska soukromého podnikání. Poté byla stejně jako v části věnující se období tzv. normalizace interpretována a analyzována data z provedeného výzkumu. Celá práce byla zakončena interpretací výsledků výzkumu a jejich závěrečným shrnutím.

Téma průvodcovské činnosti za normalizace a po transformaci v roce 1989 je velmi široké a není možné ho pojmout v rámci jedné diplomové práce. Každé z kapitol empirické části práce by mohla být věnována samostatná studie. Předkládaná diplomová práce představuje témata, která oslovení informátoři považovali za důležitá a může tak sloužit jako podklad k dalším studiím, které se konkrétním tématům budou věnovat více do hloubky.

6 Seznam použitých zdrojů

6.1 Knižní zdroje

ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-051-6.

BERGER, Peter L. a Thomas LUCKMANN. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. ISBN 80-859-5946-1.

BERGSON, Henri. *Hmota a paměť: esej o vztahu těla k duchu*. Praha: OIKOYMENH, 2003. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80-7298-065-3.

BRUNER, E. *Culture on Tour: Ethnographies of Travel*. Chicago: The University of Chicago Press. 2005.

Cestovní ruch pro všechny. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2008. ISBN 978-80-7399-407-05.

CRUZ, Zenaida L. *Principles and Ethics of Tour Guiding*. Philippine: Rex Book Store, 1999. ISBN 971-23-2459-1.

HALBWACHS, Maurice, NAMER, Gérard a Marie JAISSON, ed. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. Klas (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-016-2.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN isbn978-80-262-0982-9.

HERLEMANN, Horst. *Quality Of Life In The Soviet Union*. New York: Routledge, 2019. ISBN 978-0-367-28488-6.

HOFREITER, Roman, Věra PATOČKOVÁ, Miroslav PAULÍČEK a Milan ZEMAN, CHORVÁT, Ivan a Jiří ŠAFR, ed. *Volný čas, společnost, kultura: Česko – Slovensko*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2019. ISBN 978-80-7419-270-8.

JAFARI, Jafar. Tourism models: the sociocultural aspects. *Tourism Management*. 1987, **8** (2), s. 151-159. ISSN 0261-5177. Dostupné z: doi: [https://doi.org/10.1016/0261-5177\(87\)90023-9](https://doi.org/10.1016/0261-5177(87)90023-9)

MASLOWSKI, Nicolas a Jiří ŠUBRT. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2689-5.

MÜCKE, Pavel. Cestování napříč soudobými dějinami aneb Možnosti výzkumu cestování a cestovního ruchu prostřednictvím orální historie. In: KOCIAN, Jiří, OTÁHAL, Milan a VANĚK, Miroslav (eds.). *Historie prožité minulosti: K šedesátinám Oldřicha Tůmy*. Praha: ÚSD AV ČR ve spolupráci s IMS FSV UK, 2010, s. 187.

MÜCKE, Pavel. *Šťastnou cestu...?!: proměny politik cestování a cestovního ruchu v Československu za časů studené války (1945-1989)*. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2017. ISBN 978-80-7415-149-1.

PŮTOVÁ, Barbora. *Antropologie turismu*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-802-4643-540.

RYCHLÍK, Jan. *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu: pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. Česká společnost po roce 1945. ISBN 978-80-7285-081-5.

SELUCKÝ, Radoslav. *Člověk a jeho volný čas: pokus o ekonomickou formulaci problému*. Praha: Československý spisovatel, 1966. Život kolem nás.

VANĚK, Miroslav, ed. *Obyčejní lidé--?!: pohled do života tzv. mlčící většiny : životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. Praha: Academia, 2009. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-1791-8.

VANĚK, Miroslav a Lenka KRÁTKÁ, ed. *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. Praha: Karolinum, 2014. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2813-4.

VANĚK, Miroslav a Pavel MÜCKE. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. Orální historie a soudobé dějiny. ISBN 978-80-246-2931-5.

VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Přeložil Helena BEGUIVINOVÁ. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Mythologie. ISBN 80-7106-178-6.

WALTON, John K. *Histories of tourism: representation, identity, and conflict*. Buffalo: Channel View Publications, 2005. ISBN 1845410335.

6.2 Periodika

ASHFORTH, Blake E. a Fred MAEL. Social Identity: Theory and the Organization. *The Academy of Management Review* [online]. 1989, **14**(1), s. 20–39 [cit. 2021-11-03]. Dostupné z: <https://doi.org/10.5465/amr.1989.4278999>

HOUŠKA, Petr. Průřezový pohled na vývoj českého cestovního ruchu od roku 1948 do roku 1990 a od roku 1991 do současnosti s přihlédnutím k průvodcovské činnosti. *Mezinárodní vědecký časopis Mladá věda / Young science*. Prešov: Universum-EU s.r.o., 2013, 1 (2), s. 48–49.

COHEN, Eric. A Phenomenology of Tourist Experiences. *Sociology* [online]. Sage Publications, 1979, **13**(2), 179-201 [cit. 2021-11-22]. Dostupné z: doi: <https://doi.org/10.1177/003803857901300203>

COHEN, Erik. The tourist guide: The origins, structure and dynamics of a role. *Annals of Tourism Research* [online]. 1985, **12**(1), s. 5–29 [cit. 2021-10-18]. ISSN 0160-7383. Dostupné z: [https://doi.org/10.1016/0160-7383\(85\)90037-4](https://doi.org/10.1016/0160-7383(85)90037-4).

CYWIŃSKI, Paweł. Tourist Neo-colonialism as an Indication of the Future of Islands: The Example of Borobodur. *Miscellanea Geographica: Regional Studies on Development* [online]. Sciendo, 2015, **19**(2), 21-24 [cit. 2021-10-21]. ISSN 2084-6118. Dostupné z: DOI: 10.1515/mgrsd-2015-0011

QUIROGA, Isabel. Characteristics of package tours in Europe. *Annals of Tourism Research*. 1990, 17(2), 185-207. ISSN 0160-7383.

MACCANNELL, Dean. Staged Authenticity: Arrangements of Social Space in Tourist Settings. *American Journal of Sociology* [online]. Chicago: The University of Chicago Press, 1973, **79**(3), 589-603 [cit. 2021-11-22]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2776259>

MATTHEWS, Jordan, Andrea BIALOCERKOWSKI a Matthew MOLINEUX. Professional identity measures for student health professionals: a systematic review of psychometric properties. *BMC Medical Education* [online]. 2019, **19**(308) [cit. 2021-10-24]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1186/s12909-019-1660-5>

NOVOTNÝ, Lukáš. Konec „deštníkářů“ v českých městech? Nová právní úprava činnosti turistických průvodců *Studia turistica: online časopis pro vzdělávání v cestovním ruchu* [online]. Jihlava: Vysoká škola polytechnická v Jihlavě, 2021, **12** (1), 36-45 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/350755311_Konec_destnikaru_v_ceskych_meste_ch_Nova_pravni_uprava_cinnosti_turisticky_ch_pruvodcu/link/6070246c299bf1c911baae42/download

RUX, Jaromír, Petr CHALUPA a Eva JANOUŠKOVÁ. Vývoj cestovního ruchu, znaky a perspektivy moderního masového turismu. *Studia turistica: online časopis pro vzdělávání v cestovním ruchu* [online]. Jihlava: Vysoká škola polytechnická v Jihlavě, 2015, 2015, **6** (1), 40-49 [cit. 2021-10-20]. Dostupné z: https://www.studiaturistic.cz/wp-content/uploads/2019/04/studia_turistica_2015_1.pdf

SEDLÁK, Petr. Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání. *Soudobé dějiny*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2013, **20** (1-2), s. 120–157. ISSN 1210–7050.

SPODE, Hasso. Cestování a cestovní ruch: podněty k diskusi o terminologii ve výzkumu a statistice. *Cestování včera a dnes: časopis pro průvodce a pracovníky cestovního ruchu*. Praha: Praha: Vysoká škola obchodní, 2007, **4** (2), s. 42–46.

ŠUBRT, Jiří a Štěpánka PFEIFEROVÁ. Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání. *Historická sociologie: Časopis pro historické sociální vědy*. Praha: Karolinum, 2010(1). ISSN 1804-0616.

TUNKL, Jiří. Dobrý průvodce – úspěšný zájezd. *Československé pohostinství a cestovní ruch*. Praha: Merkur, 1978, 24 (4). s. 11–12.

6.3 Elektronické zdroje

30 let posametového podnikání: Od frajerů ve velkých autech k seriózním dřičům. *Management News* [online] 2019 [cit. 2021-11-11] Dostupné z: <https://www.managementnews.cz/manazer/manazerske-dovednosti-id-147962/30-let-posametoveho-podnikani-od-frajeru-ve-velkych-autech-k-id-3875221>

Český národní průkaz průvodce. *Ministerstvo pro místní rozvoj ČR* [online]. ©2021 [cit. 2021-11-04]. Dostupné z: <https://mmr.cz/cs/microsites/pruvodci/cesky-narodni-prukaz-pruvodce>

Dvacet tři podivných let pobytu sovětských vojáků v Československu [online]. 2016 *Vojenský historický ústav Praha* [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/dvacet-tri-podivnych-let-pobytu-sovetskych-vojaku-v-ceskoslovensku/>

GYR, Ueli. The History of Tourism: Structures on the Path to Modernity. *EGO: European History Online* [online]. 3.12.2020 [cit. 2021-09-03]. Dostupné z: <http://ieg-ego.eu/en/threads/europe-on-the-road/the-history-of-tourism/ueli-gyr-the-history-of-tourism>

Historical Background of Tour Guiding: TOUR GUIDING – BSTM-Travel and Tours 2Y2-1A. [online] *Our Lady of Fatima University*. 2020 [cit. 2021-10-04]. Dostupné z: <https://olfu.instructure.com/courses/74058/pages/week-3-historical-background-of-tour-guiding>

Mzdy a ceny včera a dnes *Měšec.cz - váš průvodce finančním světem* [online]. 1998 [cit. 2021-11-19]. Dostupné z: <https://www.mesec.cz/clanky/mzdy-a-ceny-vcera-a-dnes/>

Tourism as a Form of Neocolonialism. [online]. *UKEssays*. 2017 [cit. 2021-10-04]. Dostupné z: <https://www.ukessays.com/essays/tourism/tourism-is-a-neo-colonialist-activity-tourism-essay.php>

6.4 Zákony a normy

PARLAMENT ČR. *Zákon č. 159/1999 Sb.* Praha: Parlament ČR, 1999. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-159#cast3>

PARLAMENT ČR. *Zákon č. 167/2004 Sb.* Praha: Parlament ČR, 2004. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-167#cast1>

6.5 Archivní prameny

Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Cestovní ruch, karton č. 196, inv. č. 2136.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Cestovní ruch, karton č. 196, inv. č. 2140.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Kulturní instituce, karton č. 70, inv. č. 780.

Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Kulturní instituce, karton č. 70, inv. č. 781.

6.6 Orální prameny

Rozhovor s panem Josefem, Praha 13.1.2021

Rozhovor s paní Danou, telefonicky 14.1.2021

Rozhovor s paní Danou, telefonicky 20.1.2021

Rozhovor s paní Ivetou, Praha 18.1.2021

Rozhovor s paní Alenou, telefonicky 19.1.2021

Rozhovor s paní Miroslavou, Skype 23.2.2021

Rozhovor s paní Danuší, Praha 28.2.2021

Rozhovor s paní Danuší, Praha 6.3.2021

Rozhovor s paní Janou, Český Brod 5.6.2021

Rozhovor s paní Janou, Český Brod 14.6.2021

Rozhovor s panem Jaroslavem, Praha 24.7.2021

Rozhovor s paní Kateřinou, Praha 12.8.2021

Rozhovor s paní Kateřinou, Praha 21.8.2021

Rozhovor s panem Milanem, Rokycany 29.9.2021

Rozhovor s panem Milanem, Rokycany 28.10.2021

Rozhovor s paní Helenou, Praha 28.9.2021

Rozhovor s paní Helenou, Praha 15.10.2021

7 Přílohy

Příloha 1 Přijímací test pro zájemce o průvodcovskou činnost¹⁴²

Pražská informační služba

Jméno a příjmení

Datum narození

Bydliště

P Ř I J Í M A C Í T E S T
pro zájemce o průvodcovskou činnost

Pokyny pro řešení: Test bude trvat 30 minut
Pozorně si přečtete každou otázku
Odpověď jasně zaškrtněte nebo čitelně napište!

Hodnocení testu: dosažitelné body 90
dosažené body

¹⁴² Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Cestovní ruch, karton č. 196, inv. č. 2140.

O t á s k y I.

- 1.) ČSR je federativním sádem od roku 2 body
- 2.) Socialistická ústava ČSR byla vyhlášena rok místo 4 body
- 3.) Ministr kultury ČSR jméno 2 body
- 4.) Popište čsl. státní vlajku 2 body
- 5.) Proč je dům U kaštanu národní kulturní památkou ? 2 body
- 6.) Leninova síň je umístěna 2 body
- 7.) Bývalý Národní dům v Karlíně připomíná 2 body
- 8.) Kde sídlí Česká národní rada ? 2 body
- 9.) Jmenujte 3 památné místa protifašistického odboje v Praze za 2. světové války 3 body

10.) Kde byl popraven Julius Fučík ?
..... 2 body

11.) Umenujte 10 pražských sídlišť:
.....
.....
.....
.....
.....
..... 4 body

12.) Autor čsl. pavilonu pro světovou výstavu
v Bruselu Expo 58
..... 2 body

13.) Mistr Theodorik byl
malíř
sochař
architekt 2 body

14.) Sběrka starého českého umění Národní galerie
je umístěna
..... 2 body ..

15.) V současné době je v jízdárně Pražského hradu výstava
..... 2 body

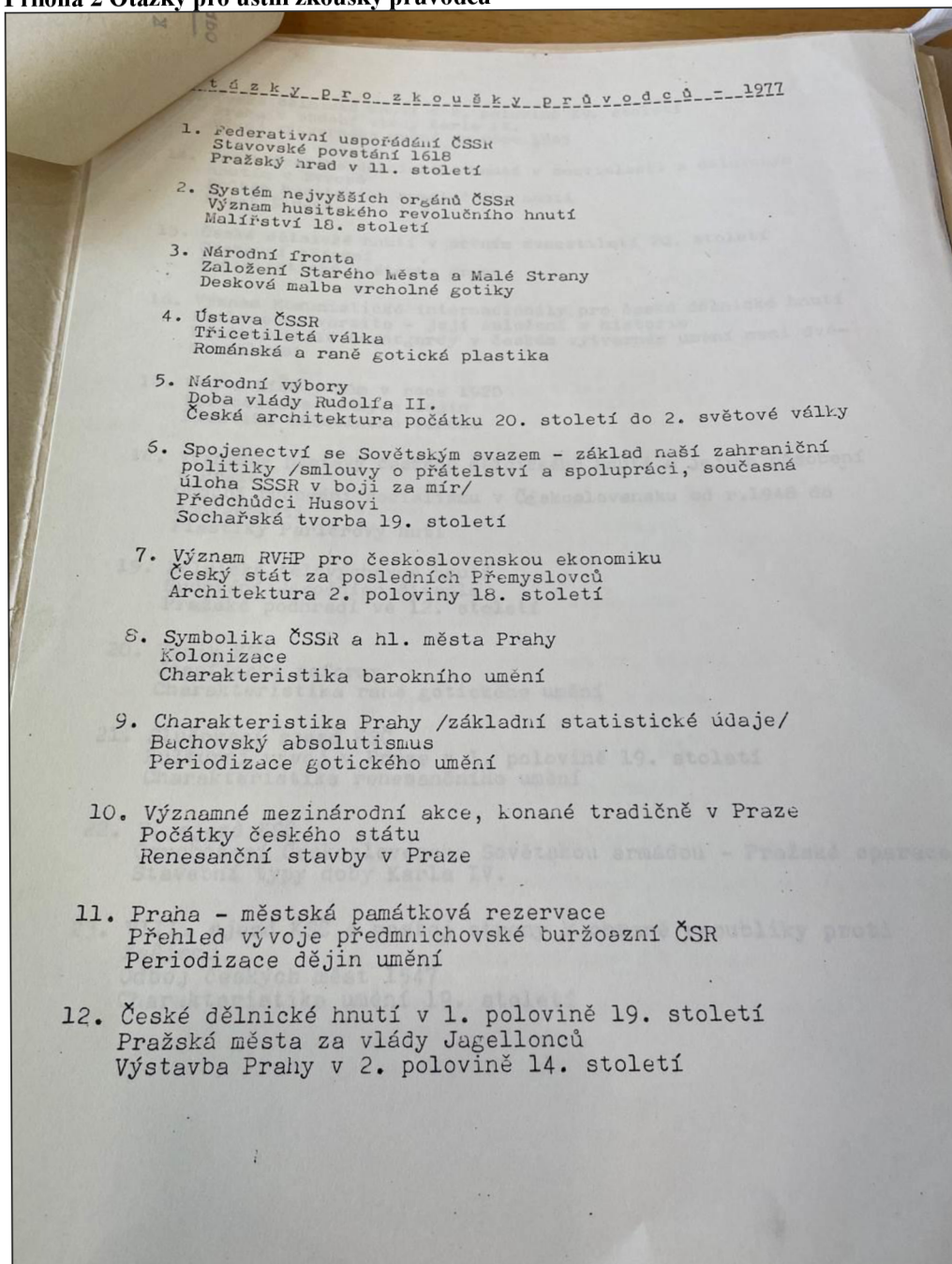
16.) Umenujte 5 románských památek Prahy
.....
.....
..... 4 bo

- 17.) Karel Škréta byl malíř
renesanční
barokní
klasicistní 2 body ...
- 18.) Jmenujte čelné představitele české secese
.....
..... 2 body ...
- 19.) Uveďte 3 pražská díla Karla Pokorného
.....
.....
..... 3 body ...
- 20.) Mezinárodní hudební festival Pražské jaro
se konal poprvé
rok 2 body ...
- 21.) Kde je v Praze Muzeum B. Smetany ?
..... 2 body ..
- 22.) V roce 1787 uvádí v Praze W.A. Mozart
premiéru opery
kde 2 body
- 23.) Jmenujte 5 pražských plastik hudebních skladatelů
a jejich autory
.....
.....
.....
.....
..... 6 b

- 24.) Kde bydlela v Praze Ema Destinová ?
..... 2 body ...
- 25.) Ke jmenovaným operám napište jméno hudebního skladatele
Čertova stěna
Bludný Holanďan
Fiková dáma
Věc Makropulos
Armida 4 body ...
- 26.) Laterna magika vznikla
v roce 2 body ...
- 27.) Jan Ámos Komenský je pohřben
..... 2 body ...
- 28.) Charakterizujte Osvobozené divadlo
.....
..... 2 body ...
- 29.) Uveďte názvy 3 románů, které vznikly po roce 1945
a jejich autory
.....
.....
..... 4 body ...
- 30.) Rozloha Prahy
400 km²
500 km²
600 km² 2 body ...
- 31.) Kde je v Praze Martinický palác ?
..... 2 body

- 32.) Jmenujte 3 významné stavby na Hradčanském náměstí
.....
.....
.....
3 body ...
- 33.) Uveďte významnou událost české historie, ke které
došlo na Vítězné náměstí
.....
.....
2 body ...
- 34.) Zimním králem je nazýván
.....
.....
2 body ...
- 35.) K uvedeným datům doplňte významné události
českých dějin
1306
1415
1878
1921
1976
5 bodů ..
- 36.) Můj nejmilejší památkový objekt

Příloha 2 Otázky pro ústní zkoušky průvodců¹⁴³

¹⁴³ Archiv hlavního města Prahy. Fond Odbor kultury NVP, Cestovní ruch, karton č. 196, inv. č. 2140.

- České dělnické hnutí v 2. polovině 19. století
Praha v období vlády Karla IV.
Vývoj výtvarného umění po roce 1945
- 14. Vznik českého dělnického hnutí v souvislosti s dělnickým hnutím v Evropě
Průběh husitského revolučního hnutí
Karel Škréta
- 15. České dělnické hnutí v prvním dvacetiletí 20. století
Čechovní zřízení
Socialistická výstavba Prahy
- 16. Význam Komunistické internacionály pro české dělnické hnutí
Karlova univerzita - její založení a historie
Představitelé avantgardy v českém výtvarném umění mezi dvěma válkami
- 17. Boj o Lidový dům v roce 1920
Periodizace českých dějin
Plastika vrcholného baroka
- 18. Významné postavy českého dělnického hnutí a jejich působení v Praze
Období budování socialismu v Československu od r.1948 do současnosti
Plastiky Parlářovy huti
- 19. Dělnické tělovýchovné hnutí
Budování Národního divadla
Pražské podhradí ve 12. století
- 20. Vznik KSČ
Josefínské reformy
Charakteristika rané gotického umění
- 21. Slučovací sjezd KSČ
Kulturní vývoj v Praze v 1. polovině 19. století
Charakteristika renesančního umění
- 22. V. sjezd KSČ
Osvobození Československa Sovětskou armádou - Pražská operace
Stavební typy doby Karla IV.
- 23. VIII. sjezd KSČ a postoj strany k obraně republiky proti fašismu
Odboj českých měst 1547
Charakteristika umění 19. století

24. Košický vládní program, boj za jeho realizaci pod vedením KSČ
První světová válka
Umění doby Rudolfa II.
25. IX. sjezd KSČ
Jednota bratrská
Architektura 19. století
26. Vedoucí úloha KSČ při budování socialismu
Vznik ČSR
Plastika raného baroka
27. Vítězný únor 1948
České obrozené divadlo
Raně gotické stavby
28. První dělnický prezident Klement Gottwald
Hospodářské poměry v Čechách v 16. století
Pražský hrad v 2. polovině 14. století
29. Poučení z krizového období
Kulturní vývoj v době buržoazní republiky
Středověký městský dům
30. Závěry XIV. sjezdu KSČ
Česká politika v 2. polovině 19. století
Architektonické dílo Petra Parléře na chrámu sv. Víta
31. Závěry XV. sjezdu KSČ
System městské samosprávy za feudalismu
Pražský hrad v renesanci
32. Cíle a úkoly cestovního ruchu po XV. sjezdu KSČ
Mnichovský diktát
Dílo Matyáše z Arrasu a jeho huti v Praze
33. Karlín v historii dělnického hnutí a KSČ
Pražské povstání
Charakteristika pozdně gotického umění
34. Významné památky dělnického Smíchova
Důsledky stavovského povstání
Vývoj českého sochařství počátku 20. století do 2. světové války
35. Nejstarší památky na dělnické hnutí v Praze
Výstavba Prahy v době baroka
Charakteristika předrománského a románského umění

36. Pražské dělnické čtvrti
Protireformace v Čechách
Kilián Ignác Dienzenhofer
37. Dům U kaštanu
Bitva na Vítkově - husitské válečnictví
Významní představitelé české architektonické tvorby po roce 1945
38. Místa připomínající v Praze vznik KSČ
Český stát v době Karla IV.
Malířství 17. století
39. Pomníky představitelů dělnického hnutí a KSČ v Praze
Vznik velké Prahy
Charakteristika husitského umění
40. Národní památník na hoře Žižkově
Počátky měst
Nástěnná malba vrcholné gotiky
41. Václavské náměstí v dějinách KSČ
Sociální rozvrstvení společnosti v Čechách v době předhusitské
Architektura vrcholného baroka
42. Bývalý Národní dům v Karlíně
Revoluční rok 1848
Půdorysný rozvrh Pražského hradu koncem doby románské
43. Místa připomínající protifašistický odboj v Praze
Jan Ámos Komenský
Architektura 17. století
44. Místa připomínající osvobození Prahy Sovětskou armádou
Boj o politický charakter ČSR v období buržoazní republiky
Dílo B.Rejta na Pražském hradě
45. Významné objekty vybudované v Praze po roce 1945
Národní obrození
Charakteristika vrcholné gotického umění
46. Pražská sídliště
Okupace Československa německým fašismem
Sochařství vrcholné gotiky

47. Generální plán rozvoje hl. města Prahy
Počátky husitského revolučního hnutí v Praze
Generace Národního divadla
48. Volební program NF na léta 1976-80
Jan Hus
Významné malířské směry počátku 20. století do 2. světové války
49. Bytová výstavba v Praze
Boj čsl. lidu proti okupantům pod vedením KSČ
Stavební dílo Petra Parléře a jeho hnutí v Praze
50. Smysl a cíle socialistické památkové péče v ČSSR
Vláda Jiřího z Poděbrad a jeho světomírové snahy
Malířství 19. století

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...
11. ...
12. ...
13. Významné objekty na Hradčanském náměstí
14. Městská památková zóna na Vyšehradě
15. Pražské zahrady
16. Městské památky v Praze
17. Staroměstská radnice a orloj
18. Významné objekty Malostranského náměstí
19. Památník národního písenictví
20. Letecký most
21. Pražská Loreta
22. Významné pražská divadla
23. Národní kulturní památky v Praze
24. Pražské osady
25. Pražské památky